

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРИУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ НІВЕРСИТЕТ
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ПРАКТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ**

До захисту допустити:
Завідувача кафедри

(підпис) Оксана ГОЛЮК
(ПІБ завідувача кафедри)

«12» грудня 2025 р.

**«ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИКУ
ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ВЧИТЕЛІВ У ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ
СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ»**

Кваліфікаційна робота здобувача
вищої освіти другого
(магістерського) рівня вищої освіти
ОПП «Менеджмент. Управління
закладом загальної середньої освіти»
Пучина Олександра Миколайовича
Науковий керівник:
Задорожна-Княгницька Л.В., доктор пед.
наук, професор
Рецензент:
Панічева Н.М., заступник директора з
навчально-виховної роботи Ліцею № 309
Дарницького району м. Києва

Кваліфікаційна робота
захищена з оцінкою _____ Секретар ЕК _____
« _____ » _____ 2025 р.

Київ – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	2
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ВЧИТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	8
1.1. Визначення базових понять дослідження.....	8
1.2. Нормативно-правове забезпечення розвитку професіоналізму педагогічних працівників в Україні	20
Висновки до розділу 1	29
РОЗДІЛ 2. СУТНІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ВЧИТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	32
2.1. Характеристика рівнів професіоналізму вчителів закладів загальної середньої освіти	32
2.2. Критерії та показники розвитку професіоналізму вчителів закладів загальної середньої освіти.....	42
Висновки до розділу 2.....	49
РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ВЧИТЕЛІВ У ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	51
3.1. Організаційно-методичне забезпечення діагностувального етапу експериментальної роботи.....	51
3.2. Організаційний супровід розвитку професіоналізму вчителів у закладі загальної середньої освіти.....	60
Висновки до розділу 3.....	65
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	75
ДОДАТКИ	81

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Сучасний розвиток країни відбувається на тлі глобальних кризових та трансформаційних процесів, що охоплюють усі сфери життя. Економічні, політичні та соціокультурні зміни зумовлюють необхідність модернізації педагогічної освіти в Україні. Цей процес неможливий без чіткого розуміння його основної мети – підготовки компетентних, висококваліфікованих і конкурентоспроможних фахівців, які відповідатимуть міжнародним стандартам якості. Ключову роль у цьому відіграють учителі-практики, які забезпечують ефективну роботу освітніх закладів, спрямовану на всебічний розвиток особистості. Це, у свою чергу, підвищує вимоги держави та суспільства до особистісного і професійного зростання педагогів у межах формальної, інформальної та неформальної освіти, що триває упродовж життя.

Важливу й відповідальну роль у процесі становлення та розвитку особистості учня відіграє вчитель Нової української школи. Саме він не лише передає знання, а й формує світогляд, моральні цінності, національну самосвідомість і естетичні уподобання молодого покоління. Щоб ефективно виконувати цю місію, педагог повинен постійно розвиватися, збагачувати свій методичний інструментарій, удосконалювати власні педагогічні підходи та освітні стратегії. Важливо, щоб він невпинно працював над підвищенням рівня своєї загальної та професійної культури, ерудиції, комунікативних навичок і загальної професійної майстерності. Сукупність цих елементів визначає рівень його професіоналізму, сприяє ефективній взаємодії зі здобувачами освіти та створює сприятливі умови для формування гармонійної, освіченої й духовно багатой особистості [16; 53].

Професіоналізм сучасного вчителя ґрунтується на безперервному вдосконаленні знань, умінь і компетентностей, які відповідають сучасним суспільним викликам і забезпечують високу якість освітнього процесу. На

важливості цього аспекту наголошується у ключових законодавчих актах України, зокрема в Законі України «Про освіту» (2017 р.) та Державному стандарті базової середньої освіти (2020 р.), де визначено, що вчитель має сприяти всебічному розвитку учня, формуванню його особистісних якостей та вихованню свідомого громадянина [18; 56].

Окрему увагу ролі педагога приділено в Професійному стандарті «Вчитель закладу загальної середньої освіти» (2024 р.) [50], який акцентує на необхідності організації освітнього процесу з урахуванням ключових компетентностей і загальнолюдських цінностей. Крім того, у нормативних документах, зокрема в «Порядку підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників» (2019 р.) [57] та «Положенні про атестацію педагогічних працівників» (2022 р.) [48], визначено обов'язковість регулярної атестації педагогів, а також системного підвищення кваліфікації як умови підтримки їхнього професійного рівня.

Таким чином, сучасне законодавство актуалізує необхідність безперервного професійного розвитку вчителя закладу загальної середньої освіти, наголошуючи на його готовності адаптуватися до змін в освітньому середовищі, впроваджувати інноваційні педагогічні технології та поєднувати теоретичні знання з практичною діяльністю. Успішна педагогічна діяльність можлива лише за умов постійного особистісного та професійного зростання, що включає не лише оволодіння новими методиками викладання, а й уміння інтегрувати їх у реальний навчальний процес. Зростаюча роль учителя Нової української школи як наставника, провідника у світі знань, модератора індивідуальної освітньої траєкторії та фасилітатора вимагає підвищеної уваги до розвитку його професійних компетентностей. Саме тому важливо, щоб педагог не лише освоював нові методи, форми та прийоми навчання, а й постійно розвивав професіоналізм на основі кращих практик, враховуючи особливості сучасного інформаційного суспільства та потреби кожного здобувача освіти [53].

Перші спроби наукового аналізу сутності феномену професіоналізму, а

також осмислення його змісту та структурних компонентів відображено у працях таких дослідників, як І. Багаєва, Н. Кузьміна, А. Маркова, В. Синенко, Т. Руднева та інших. Сьогодні проблематика професіоналізму вчителя широко висвітлена у наукових працях як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. Вони досліджують якість педагогічної діяльності, етичні принципи, шляхи професійного розвитку та впровадження інноваційних методик в освітньому процесі. Українські вчені, зокрема О. Антонова, Л. Гриневич, І. Зязюн, Н. Морзе, О. Олефіренко та інші, розглядають професіоналізм вчителя у площині його професійної майстерності. Дослідження вітчизняних науковців охоплюють практико-орієнтовані підходи, педагогічну рефлексію, сучасні інноваційні методи навчання та розвиток професійних компетентностей.

Теоретичні засади вирішення проблеми формування та розвитку професіоналізму сучасного вчителя висвітлено такими дослідниками, як: Л. Базиль, Н. Голуб, О. Горошкіна, А. Деркач, А. Ковальов, Є. Климов, Є. Клопота та О. Клопота, О. Куцевол, О. Кучерявий, Л. Мацько, Л. Мітіна, О. Семенов, В. Сидоренко, Л. Хоружа та ін. Окрему увагу засадам професіоналізму приділяють такі науковці, як В. Кремень, О. Лавриненко, Я. Лашівська, О. Савченко, Н. Устинова, Ю. Шабанова та інші дослідники. Їхні праці присвячено розкриттю принципів, що визначають поведінку та професійну відповідальність сучасного вчителя, а також вплив моральних цінностей на ефективність освітнього процесу.

Значущими для нашого дослідження є висновки І. Зязюна, який розглядав професійну майстерність та професіоналізм учителя через розвиток його знань, умінь і особистісних якостей, що сприяють ефективній організації освітнього процесу. Н. Морзе акцентує увагу на важливості цифрових компетентностей як невід'ємної складової професіоналізму сучасного педагога. Л. Хоружа розглядає професійне зростання вчителя через саморозвиток і педагогічну рефлексію.

Проблема педагогічного професіоналізму є предметом досліджень і зарубіжних науковців. Зокрема, L. Shulman запроваджує поняття

педагогічного контентного знання, яке передбачає необхідність рефлексії у процесі викладання, що дозволяє адаптувати навчальний матеріал відповідно до особливостей учнів. L. Darling-Hammond та J. Goodlad також наголошують на значущості рефлексії як ключового інструменту професійного розвитку, що допомагає вчителю критично аналізувати власну діяльність і впроваджувати ефективні зміни. M. Fullan акцентує увагу на важливості співпраці в освітньому середовищі, підкреслюючи, що постійний розвиток професіоналізму вчителя є основою успішного реформування шкільної системи.

У своїх дослідженнях зазначені вище науковці розглядають професіоналізм учителя як динамічний феномен, що потребує безперервного оновлення знань, розвитку навичок та адаптації до сучасних викликів. Вони підкреслюють, що лише за умови постійного вдосконалення педагог може створювати ефективне, інноваційне та морально безпечне освітнє середовище для здобувачів освіти.

Отже, дослідження розвитку професіоналізму сучасного вчителя є надзвичайно актуальним, оскільки воно продиктоване не лише сучасними запитами освітньої сфери, а й необхідністю підтримки педагогів протягом їхньої професійної діяльності. Це, у свою чергу, сприятиме ефективній реалізації освітніх реформ в Україні. Враховуючи значущість проблеми розвитку професіоналізму вчителя як у теоретичному, так і в прикладному аспектах, було обрано відповідну тему для кваліфікаційної роботи **«Організаційно-педагогічні умови розвитку професіоналізму вчителів у закладі загальної середньої освіти».**

Мета дослідження полягає у визначенні теоретичних засад та прикладних аспектів розвитку професіоналізму вчителів у закладі загальної середньої освіти.

Відповідно до мети означено завдання дослідження:

1. Здійснити аналіз базових понять дослідження «професіоналізм», «професійна майстерність», «професійний розвиток» у наукових джерелах.

2. Розкрити сутність нормативно-правового забезпечення професійного розвитку учителів закладів загальної середньої освіти України

3. Визначити етапи, рівні та критерії розвитку професіоналізму вчителів закладів загальної середньої освіти.

4. Здійснити емпіричне дослідження сформованості професіоналізму сучасних учителів.

5. Розробити організаційний супровід розвитку професіоналізму вчителів у закладі загальної середньої освіти.

Об'єкт дослідження – управління педагогічним колективом закладу загальної середньої освіти.

Предмет дослідження – організаційно-педагогічні умови розвитку професіоналізму вчителів у закладі загальної середньої освіти.

Методи дослідження: аналіз нормативних документів, педагогічної, літератури – для окреслення теоретичних засад дослідження; узагальнення поглядів вітчизняних науковців на проблему розвитку професіоналізму вчителів закладів загальної середньої освіти з метою формулювання вихідних положень дослідження; абстрагування і конкретизація – для виокремлення загальних ознак професіоналізму педагогів та забезпечення коректності й об'єктивності висвітлення стану вирішення досліджуваної проблеми; термінологічний аналіз базових понять «професіоналізм», «професійна майстерність», «професійний розвиток»; емпіричні методи дослідження (анкетування, спостереження) – для визначення рівня сформованості професійної майстерності вчителів закладів загальної середньої освіти.

Практична значущість дослідження полягає в розробленні організаційного супроводу розвитку професіоналізму вчителів закладів загальної середньої освіти, які можуть бути використані у процесі управління педагогічним колективом процесі сучасних шкіл.

Теоретичне значення отриманих результатів полягає в тому, що: уточнено сутність понять «професіоналізм», «організаційно-педагогічні умови розвитку професіоналізму», «організаційний супровід розвитку

професіоналізму вчителів»; уточнено організаційно-педагогічні умови розвитку професіоналізму вчителів у закладі загальної середньої освіти.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні положення та організаційно-методичні підходи, що їх викладено у кваліфікаційній роботі, було апробовано у межах здійсненого експерименту, оприлюднено у наукових працях та виступах на науково-практичних конференціях та на методичному семінарі «Педагогічна майстерня керівника закладу загальної середньої освіти», що проводилися у Маріупольському державному університеті.

Публікації. Матеріали і результати наукового дослідження представлено в 1 науковій статті у збірнику наукових праць «Магістерські студії психолого-педагогічного факультету Маріупольського державного університету», тезах Всеукраїнської науково-практичної конференції «Програмадський вектор університетської освіти у викликах сьогодення» (24 квітня 2025 р., Маріупольський державний університет).

Структура кваліфікаційної роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи становить 88 сторінки. Текст роботи представлено на 75 сторінках. Список використаних джерел охоплює 83 найменування, з них іноземною мовою – 6. Робота містить 7 таблиць, 7 рисунків, 1 додаток (на 3 сторінках).

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ВЧИТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

1.1. Визначення базових понять дослідження

Проблема професіоналізму вчителя є предметом численних наукових досліджень. При цьому зазначена проблема завжди розглядається у нерозривному зв'язку з його особистісним розвитком. Професіоналізм особистості виступає ключовим системоутворювальним фактором у процесі особистісно-професійного становлення вчителя. Він слугує основою для подальшого професійного зростання, формування стратегії досягнення високого рівня педагогічної майстерності та ефективної реалізації освітньої діяльності.

Проте, не зважаючи на таке тлумачення терміну «професіоналізм», сутність цього поняття розглядається науковцями по-різному. У другій половині ХХ століття закордонні науковці неодноразово намагалися сформулювати та обґрунтувати набір критеріїв, що визначають професійну діяльність і саму сутність професії. Однією з найвдаліших концепцій у цьому напрямі, на думку науковців, стала «ідеальна модель професії», розроблена англійським педагогом та директором педагогічної школи Брістольського університету Е. Хойлом [79]. Ця модель включає низку ключових критеріїв, а саме:

- професія розглядається як вид діяльності, що виконує важливу соціальну функцію, отже її реалізація вимагає високого рівня майстерності, яка виявляється як у типових, так і в нестандартних ситуаціях;
- окрім емпіричних знань, що набуваються учителем через досвід («рецептурні знання»), необхідне засвоєння систематизованих теоретичних знань, отримання яких вимагає тривалого навчання у педагогічних закладах

вищої освіти;

- молодий учитель поступово інтегрується у систему професійних цінностей, які орієнтовані на інтереси замовників (здобувачів освіти та їхніх батьків), пріоритетність яких відображається в етичних нормах професії;

- для прийняття відповідальних рішень у складних, нестандартних ситуаціях учитель-професіонал повинен мати свободу суджень і дій;

- суттєвий вплив на розвиток професіоналізму вчителя мають організовані професійні спільноти, що володіють високим рівнем контролю над професійною відповідальністю та певною автономією від державних структур;

- для продуктивного співробітництва зі здобувачами освіти вчителю необхідно мобілізувати свій інтелектуальний потенціал, силу волі, моральні якості, організаторські здібності, а також ефективно застосовувати засоби формування у школярів моральних, інтелектуальних і духовних цінностей.

Отже, високий рівень педагогічного професіоналізму передбачає володіння широким спектром інтелектуальних, етичних та духовних інструментів, що дозволяють здійснювати позитивний виховний вплив на учня та сприяти його всебічному розвитку [79].

Поглиблене вивчення науково-педагогічних джерел засвідчило, що тлумачення терміну «професіоналізм» є доволі складним і багатозначним, а сам феномен – суперечливим. У науковому середовищі досі відсутній єдиний підхід як до визначення сутності професіоналізму педагога, так і до структурування його основних компонентів. Цінним у цьому контексті є дослідження О. Шендерук, яка здійснила ґрунтовний аналіз проблеми та узагальнила сучасні наукові підходи до трактування поняття. Дослідниця стверджує наявність широкого кола тлумачень професіоналізму, який різними авторами розглядається як:

- поняття, тотожне педагогічній майстерності (Н. Ничкало, Л. Пуховська);

- інтегративна категорія, що охоплює поєднання особистісних рис,

професійної компетентності та педагогічної майстерності (Г. Мешко, В. Ситченко);

- результат професійної самореалізації (О. Полякова, С. Соколов, Л. Тарасова);

- високий рівень педагогічної культури (Н. Кропотова);

- інтеграцію процесів саморозвитку, самоосвіти, самовдосконалення та самовиховання у професійній сфері (Т. Сущенко, М. Чобітько);

- підсумок результативної педагогічної діяльності (В. Сипченко, М. Томчук);

- високий рівень професійної компетентності (О. Дубасенюк, І. Зязюн, М. Коць, Н. Мазур, Т. Родермель) [76, с.118].

Педагогічний професіоналізм – являє собою здатність учителя мислити й діяти на високому фаховому рівні. Він (професіоналізм) містить у собі комплекс професійно значущих якостей та особистісних характеристик педагога, що відповідають сучасним вимогам до професії учителя. Професіоналізм передбачає не лише досконале володіння вчителем методами ефективного навчання та виховання, а й наявність у нього вміння налагоджувати взаємодію, співпрацю та творче партнерство зі здобувачами освіти [17; 59; 67; 69; 76].

У повсякденному розумінні професіоналізм педагога насамперед сприймається як певний стандарт або зразок виконання педагогічної діяльності, що відповідає сучасному рівню наукових знань і освітніх цінностей, слугуючи водночас регулятивним механізмом у роботі вчителя, вихователя чи викладача. Крім того, професіоналізм часто асоціюється з високим рівнем підготовленості, компетентності та майстерності педагога у виконанні своїх професійних обов'язків. Важливим аспектом є також особливе ставлення вчителя до своєї діяльності, яке виходить за межі простої роботи та перетворюється на покликання або місію, що визначає його самореалізацію та вплив на розвиток учнів [17].

Вузьке трактування професіоналізму вчителя пов'язане з уявленням про

школу як закриту соціальну систему, що обмежує педагогічну діяльність у часових та просторових рамках і визначає ступінь академічної автономності педагога. Широкий професіоналізм охоплює не лише освітній процес, а й розгляд освіти в широкому соціальному контексті. Він передбачає активну участь педагога в позаурочній діяльності, професійній взаємодії з колегами, а також усвідомлення високої відповідальності перед учнями, їхніми батьками, освітньою спільнотою та суспільством загалом. Отже сьогодні зростає потреба у педагогах, які мають широкий професійний світогляд і здатні ефективно працювати в різних освітніх системах, адаптуючись до їхніх вимог та особливостей [81].

Зазначене вище обумовлює розгляд професіоналізму вчителя як соціально-педагогічного явища та психолого-педагогічного феномена (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Сутність професіоналізму вчителя як соціально-педагогічного явища та психолого-педагогічного феномена

Професіоналізм у діяльності розглядається як якісна характеристика

фахівця, що відображає його високий рівень кваліфікації та компетентності. Професіоналізм є інтегральним поняттям та містить у собі широкий спектр ефективних професійних навичок і вмінь фахівця, його здатність застосовувати сучасні методики й алгоритми для розв'язання професійних завдань. Завдяки цьому фахівець може працювати з максимальною ефективністю, забезпечуючи високу продуктивність своєї діяльності [81].

Професіоналізм особистості розглядається науковцями як комплексна характеристика працівника, що відображає високий рівень розвитку його професійно значущих та індивідуально-ділових якостей. Зазначений феномен охоплює акмеологічні інваріанти професійної майстерності, високий рівень креативності, адекватні амбіції, мотиваційну сферу та систему цінностей, спрямованих на постійне професійне зростання [17, с. 307-308]. Результати досліджень вчених-акмеологів свідчать, що професіоналізм є інтегральною психологічною характеристикою людини, яка визначає не лише рівень і глибину оволодіння професією, а й включає психологічні аспекти – внутрішнє ставлення до професійної діяльності та особистісні якості, що впливають на ефективність роботи. Це не лише досягнення високих результатів, а й гармонійне поєднання професійних компетентностей з особистісними характеристиками.

У цілісному підході до професіоналізму науковці виокремлюють дві його складові: мотиваційну та операційну. Мотиваційна сфера особистості охоплює спонукальні чинники до праці, її сенс, цілі та рівень амбіцій особистості, тоді як операційна передбачає застосування методів, технологій, знань і когнітивних здібностей у професійній діяльності [50, с. 188]. Такий системний підхід до особистісно-діяльнісної природи професіоналізму дозволяє не лише оцінити якість виконання вчителем його професійних обов'язків, а й простежити вплив професіоналізму на особистісний розвиток, формування високих етичних стандартів, ставлень та мотивації досягнення успіху у професійній сфері.

Термін «професіоналізм педагога» («педагогічний професіоналізм»),

«професіоналізм педагогічної праці») широко використовується в сучасній педагогіці та освітньому менеджменті, але переважно на емпіричному рівні. Проте в категоріальному апараті педагогіки це поняття поки що не має достатньо ґрунтовного наукового опрацювання. У таблиці 1.1 представлено визначення поняття «професіоналізм», подане у наукових розвідках вітчизняних дослідників.

Таблиця 1.1

**Визначення поняття «професіоналізм»
(за результатами аналізу праць вітчизняних науковців)**

Автор	Визначення поняття «професіоналізм»
С. Батишева	Особистісна властивість фахівця, набута під час навчальної та практичної діяльності здатність до компетентного виконання оплачуваних функціональних обов'язків; рівень майстерності і вправності у певному занятті, що відповідає рівню складності виконуваних завдань.
Є. Климов	Певна системна організація свідомості та психіки людини, що включає властивості людини як цілого (особистість суб'єкта діяльності); праксис професіонала (уміння, навички, моторику); гносис професіонала (пізнавальні процеси, дії); інформованість, знання, досвід, культура професіонала, емоційний світ, усвідомлення смислів і належності до професії.
А. Деркач	Якісна характеристика суб'єкта праці, що відображає високу професійну кваліфікацію і компетентність, розмаїтість ефективних професійних навичок і умінь, володіння сучасними алгоритмами і способами вирішення професійних задач, що дає змогу працювати із високою продуктивністю.
І. Багаєва	Концентрований показник особистісно-діяльнісної сутності педагога, інтегративна властивість особистості, що

Продовження табл. 1.1

	формується в діяльності, а також процес і результат творчої педагогічної діяльності.
В. Синенко	Високий рівень психолого-педагогічних і науково-предметних знань та умінь учителя у сполученні з відповідною культурою і моральним виглядом, що забезпечує на практиці соціально-потрібну підготовку підростаючого покоління до життя.
І. Підласий	Здатність розраховувати перебіг педагогічних процесів, передбачати їх наслідки, враховуючи, при цьому, сильний вплив багатьох обставин, умов та конкретних чинників.
Л. Гребенкіна	Цілісне інтелектуальне, емоційне, дієво-вольове утворення в структурі особистості, що визначає всі напрямки діяльності педагога, його професійне зростання і майстерність.
О. Шиян	Вищий ступінь вираження ціннісного ставлення педагога до своєї діяльності.
М. Марина	Комбінація професійно важливих особистісних якостей, здібностей, знань, умінь та навичок учителя.
Б. Дьяченко	Складна діалектична взаємодія педагогічного мислення, педагогічних здібностей, професійних знань і умінь, індивідуально-особистісних характеристик учителя, які виявляються в його духовності, інтелігентності, гуманізмі й реалізуються в творчій педагогічній діяльності.
В. Горбенко	реалізована в педагогічній діяльності професійна індивідуальність учителя певного фаху, що забезпечує успішність і якісну характеристику діяльності.

Т. Руднєва	Інтегрований показник особистісно-діяльнісної готовності вчителя до вирішення педагогічних завдань.
------------	---

У сучасному науковому дискурсі існують дослідження, що визначають складові професіоналізму вчителя з огляду на широкий спектр його професійних функцій. Зокрема, вони стосуються здатності впроваджувати інновації, займатися дослідницькою діяльністю, проявляти високий рівень комунікативних умінь тощо.

На думку М. Васильєвої-Халатнікової, педагог-професіонал – це фахівець, який ефективно виконує завдання навчання та виховання, формуючи випускника з необхідними психологічними якостями, а саме:

- відповідність професійним стандартам;
- демонстрація важливих особистісних рис у процесі професійного спілкування;
- вміння застосовувати фахову термінологію точно й граматично правильно як в усному, так і в письмовому мовленні;
- досконале володіння нормами сучасної літературної мови;
- широка ерудиція;
- методична компетентність щодо моніторингу знань, підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання, розроблення програмно-тематичних комплексів для вивчення матеріалу, використовуючи як традиційні, так і сучасні методи навчання;
- внутрішня мотивація до самовдосконалення та постійного саморозвитку [10].

Аналіз актуальних наукових джерел із теми дослідження дозволив зробити висновок про те, що останнім часом термін «педагогічний професіоналізм» набуває ключового значення в педагогіці та освітньому менеджменті. Водночас його визначення та інтерпретація залишаються актуальним предметом наукових досліджень. Відмінності у трактуванні цього поняття пояснюються однобічністю підходів до його аналізу, складністю його змісту й структурної будови, а також недостатньо чітким розмежуванням його

особистісних і діяльнісних характеристик. Крім того, у науковому дискурсі існує багато суміжних термінів, що описують високу якість педагогічної діяльності. Залежно від підходу дослідників, вони або розглядаються як синоніми педагогічного професіоналізму, або встановлюють із ним певні рівневі співвідношення. До найближчих за змістом понять можна віднести такі, як «професійний розвиток» та «педагогічна майстерність».

За переконанням науковців, професійний розвиток – це процес формування особистості як суб'єкта професійної діяльності, що передбачає розвиток певних властивостей у межах безперервної освіти, самовиховання та практичної діяльності. Учений обґрунтовано зазначає, що в ході цього розвитку людина опановує комплекс професійно важливих якостей, серед яких комунікативні, мотиваційні, характерологічні, рефлексивні, освітні, інтелектуальні та психофізіологічні характеристики. Також формуються світоглядні й етичні цінності, а поряд із ними – спеціальні наукові, технічні, технологічні знання, вміння, навички й професійні здібності [13; 22; 29-30; 39; 41; 68].

Безперервний професійний розвиток є ключовим чинником успіху вчителя у педагогічній діяльності. Удосконалюючи власний творчий потенціал у рамках формальної, неформальної та інформальної освіти, генеруючи нові ідеї та вагомі напрацювання, педагог сам зростає як агент змін. Вирішальну роль у виконанні цієї соціокультурної місії відіграє рівень його професіоналізму.

Дослідники мають різні підходи до визначення співвідношення між такими поняттями, як педагогічний професіоналізм, педагогічна майстерність, професійний розвиток вчителя, що спричиняє певну неоднозначність і дискусійність у їхніх тлумаченнях. Найпоширенішими є кілька підходів до взаємозв'язку педагогічної майстерності та професіоналізму вчителя. Одні науковці (зокрема, С. Іванова) ототожнюють ці поняття, розглядаючи їх як синоніми. Інші (Н. Бакланова, Н. Волкова) трактують професіоналізм у вужчому сенсі – як основу, складову або певний рівень сформованості

педагогічної майстерності. Натомість І. Багаєва, С. Каргін, В. Соловієнко вважають майстерність учителя складником професіоналізму, одним із його рівнів чи граней. Однак здійснений нами аналіз наукових джерел уможливив висновок про те, що педагогічний професіоналізм слід розглядати як самостійну категорію вищого рівня, яка лише частково перетинається з поняттям педагогічної майстерності.

Окрім базових понять, таких як педагогічна майстерність, професійний розвиток учителя, у сучасному науково-педагогічному тезаурусі закріпилося багато інших термінів і словосполучень, близьких за значенням до педагогічного професіоналізму. У ході дослідження вони були виокремлені та систематизовані за характерними ознаками у концептуальні блоки, що представлено в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

Термінологічне поле теорії професіоналізму педагогічної праці

(за джерелами [17; 45])

Терміни	Площина теоретичного аналізу
Педагогічна професія, педагогічна праця, педагогічна спеціальність, концептуальні блоки «педагог- вихователь», «педагогічні цінності», «середовище», «професійно-педагогічне співтовариство», «кваліфікація», «культура педагогічної спільноти»	Професіоналізм учителя-вихователя як соціально-педагогічне явище
Педагогічна діяльність, професійно-педагогічна активність, педагогічна взаємодія, функції педагогічної діяльності, структура спілкування, педагогічний досвід, творча діяльність, індивідуальний стиль педагогічної діяльності, педагогічна майстерність	Професіоналізм педагогічної діяльності
Професійно важливі якості, педагогічні здібності, педагогічний потенціал, креативність, творча індивіду-	Професіоналізм особистості

альність, професійна суб'єктність, професійна Я-концепція вчителя, професійна самосвідомість.	учителя
---	---------

Близьким до терміну «професіоналізм учителя» є поняття педагогічної майстерності, що трактується як високий рівень опанування педагогічною діяльністю, який базується на глибоких професійних і загальних знаннях, досвіді, сформованих уміннях і навичках, а також творчому підході, що сприяє її ефективності. Формування педагогічної майстерності зумовлене наявністю у педагога комплексу професійних знань, широкого світогляду, розвиненої педагогічної свідомості, важливих для професії особистісних якостей і значного практичного досвіду [7; 9; 11; 14; 21; 28]. Відповідно до визначення І. Зязюна, педагогічна майстерність – це сукупність особистісних якостей, які забезпечують високий рівень самоорганізації професійної діяльності педагога [4].

Педагогічна майстерність являє собою комплекс особистісних якостей, що сприяють високому рівню самоорганізації професійної діяльності вчителя. Для ефективної роботи педагогу необхідні не лише природні задатки, а й значні інтелектуальні, фізичні та емоційно-вольові зусилля, які сприяють розвитку його професійних здібностей. Жодна інша професія не вимагає настільки багатогранної кваліфікаційної характеристики. Тому вчитель має поєднувати в собі якості організатора, оратора, аналітика, психолога та універсального фахівця. Він повинен володіти глибоким розумінням логіки педагогічного процесу, виховання, а також мати добре розвинені навички усного й писемного мовлення. Саме така багатостороння компетентність, на думку Г. Кособуцької, є запорукою успішної педагогічної діяльності [28].

Дещо в інший спосіб сутність педагогічної майстерності розкривають А. Кузьмінський та В. Омеляненко. Погляди зазначених науковців унаочнено на рис. 1.2, (с.19).

Таким чином, професійна майстерність учителя як предмет науково-педагогічних досліджень охоплює широкий спектр питань, що стосуються розвитку педагогічних знань, навичок, особистісних якостей і готовності до

безперервного професійного вдосконалення. Науковці підкреслюють важливість комплексного підходу до вирішення проблеми підвищення професійної майстерності вчителів, який передбачає не лише засвоєння теоретичних знань, а й формування практичних умінь, творчого мислення та рефлексивних здібностей. Важливим чинником також є впровадження інноваційних технологій в освітній процес, що сприяє підвищенню забезпечує їхній професійний розвиток сучасних педагогів [27].

Морально-духовні цінності	Професійні знання	Соціально-педагогічні якості	Психолого-педагогічні уміння	Педагогічна техніка
<ul style="list-style-type: none"> - гуманістична спрямованість, - національна гідність, - інтелігентність, - чесність, - життєві ідеали, - совісність; - правдивість; - об'єктивність; - толерантність 	<ul style="list-style-type: none"> - свого предмета; - педагогіки; - психології; - анатомії і фізіології людини; - методики навчання і виховання 	<ul style="list-style-type: none"> - організаторські здібності; - оптимізм; - чуйність; - витримка; - терплячість; - творчий склад мислення; - принциповість; - увага; - вимогливість; - тактовність 	<ul style="list-style-type: none"> - конструктивні; - комунікативні; - прикладні; - дидактичні; - перцептивні; - володіння основами психотехніки; - сугестивні; - пізнавальні 	<ul style="list-style-type: none"> - турбота про зовнішність; - дотримання темпу, ритму, стилю; - володіння мімікою, жестами, тілом; - культура спілкування; - мовлення; - дидактичні уміння; - уміння управляти своїми почуттями

Рис. 1.2. Структура педагогічної майстерності за А. Кузьмінським та В. Олеляненком

Отже професіоналізм учителя закладу загальної середньої освіти слід вважати найвищим рівнем професійної компетентності. Як стверджує Н. Гузій, професіоналізм – це оволодіння смислами педагогічної професії, професійними позиціями та її гуманістичною спрямованістю, високими зразками праці (майстерністю), а також постійний пошук нового у професії (творчість, новаторство) [17]. Відповідно педагогічна майстерність виступає характеристикою професіоналізму вчителя. Тобто педагогічна майстерність є

формою прояву професіоналізму вчителя у педагогічній діяльності.

1.2. Нормативно-правове забезпечення розвитку професіоналізму педагогічних працівників в Україні

Управління розвитком професіоналізму сучасного вчителя закладу загальної середньої освіти потребує чіткого законодавчого регулювання. Встановлення правових норм і контроль за їх виконанням є ключовим елементом державної освітньої політики, що визначає вимоги до рівня професійної підготовки, комплексу компетентностей, а також прав педагогів щодо їхнього кар'єрного та особистісного зростання. Ефективна реалізація загальнонаціональної стратегії в цій сфері, так само як й управлінська діяльність керівника закладу освіти щодо організації й сприяння розвитку професіоналізму колег-педагогів неможлива без належної нормативно-правової бази.

Правове регулювання управління професійним розвитком педагогічних працівників в Україні ґрунтується на низці нормативно-правових актів, зокрема Законах України «Про професійний розвиток працівників» [58], «Про освіту» [56], «Про загальну середню освіту» [32]. До ключових документів також належать Галузева Концепція розвитку неперервної педагогічної освіти [51], Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року [53], а також Типове положення про атестацію педагогічних працівників, затверджене наказом Міністерства освіти і науки України [55] та інші нормативні акти.

На рівні Європейського Союзу питання професійного розвитку педагогічних працівників регулюється низкою важливих стратегічних документів, що визначають ключові напрямки освітньої політики, вдосконалення підготовки вчителів та підвищення рівня їхнього професіоналізму. Серед таких документів варто виділити програму Європейської Комісії «Загальні європейські принципи і підходи до компетентностей і кваліфікацій вчителів», яка встановлює основні вимоги до професійних компетентностей педагогів у сучасному освітньому просторі.

Також значну роль відіграють рішення Європейської Комісії, зокрема «Удосконалення якості педагогічної освіти» та «Удосконалення компетентностей для ХХІ століття», що спрямовані на підвищення рівня кваліфікації вчителів, розширення їхніх професійних можливостей та адаптацію до нових викликів, які постають перед сучасною освітою. Так само важливим документом є Декларація про вищу освіту для ХХІ століття, що містить у собі основні положення щодо реформування педагогічної освіти та її відповідності сучасним вимогам суспільства [55].

Слід зазначити, що основні принципи, закладені в європейських нормативно-правових актах, які стосуються розвитку освіти та професійного становлення педагогічних працівників, охоплюють низку ключових аспектів. Насамперед, вони передбачають визнання вагомості ролі професії вчителя серед інших спеціальностей, що підкреслює її значущість для суспільного розвитку. Важливим є створення сприятливих умов для безперервного професійного розвитку педагогічних працівників, що включає доступ до новітніх методик, інноваційних технологій та міжнародного досвіду. Значна увага приділяється також підготовці сучасного педагога, його компетентнісному зростанню та розширенню можливостей професійного самовдосконалення, розвитку професіоналізму [83].

Окремо варто підкреслити важливість удосконалення системи професійного розвитку вчителів із врахуванням новітніх освітніх тенденцій та технологічних інновацій. Цей процес включає орієнтацію на впровадження найкращих світових педагогічних практик, спрямованих на підвищення якості освітнього процесу та створення ефективного середовища для навчання протягом життя. Крім того, сучасний підхід до навчання передбачає його побудову на основі принципу діалогу між учасниками освітнього процесу, що дозволяє реалізовувати концепцію суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

Таким чином, європейські стандарти професійного розвитку педагогічних працівників орієнтовані на створення якісного, інноваційного та динамічного освітнього середовища, яке відповідає викликам ХХІ століття.

Програма Європейської Комісії «Загальні європейські принципи і підходи до компетентностей і кваліфікацій вчителів», яка вважається своєрідним європейським стандартом підготовки педагогів, наголошує на ключовій ролі вчителя у розвитку людського потенціалу. У зазначеному документі підкреслюється необхідність безперервного професійного розвитку педагогів як запоруки їхньої ефективної діяльності в сучасному освітньому просторі [6; 75].

Згідно з програмою, учитель повинен володіти основними компетентностями, що відповідають сучасним вимогам освіти, зокрема:

1. Здатністю ефективно взаємодіяти з іншими людьми, що передбачає вміння працювати в команді, будувати конструктивний діалог, підтримувати атмосферу співпраці та сприяти розвитку комунікативних навичок учнів.

2. Володінням сучасними технологіями та інформаційними ресурсами, що включає використання цифрових інструментів в освітньому процесі, критичне оцінювання інформації, адаптацію до швидких змін у сфері технологій та застосування інноваційних методик викладання.

3. Умінням працювати в соціальному середовищі, що передбачає розуміння суспільних процесів, відповідальне ставлення до громадянської освіти, сприяння формуванню демократичних цінностей у школярів та активну участь у житті громади [78, с. 4].

Зазначені вище базові принципи міжнародного та європейського права в галузі освіти, рекомендації міжнародних та європейських інституцій являють собою основу правового механізму процесу управління професійним розвитком вчителів як на державному рівні, так і на рівні конкретного закладу загальної середньої освіти.

Діяльність учителя відіграє вирішальну роль у забезпеченні якісної загальної освіти, а його професіоналізм є фундаментом успішного розвитку здобувачів освіти. Це положення закріплене в Державному стандарті базової середньої освіти України, який визначає систему ціннісних орієнтирів сучасної освіти, а також ключові компетентності, що їх має формувати педагог

у своїх учнів [18].

Згідно із Законом України «Про освіту» (2017 р.), учитель виконує важливу місію – сприяє всебічному розвитку дитини як особистості та найвищої цінності суспільства. Його завдання полягає у розкритті талантів здобувачів освіти, розвитку їхніх інтелектуальних, творчих та фізичних здібностей. Професіоналізм педагога охоплює не лише процес передавання знань, а й формування у здобувачів освіти цінностей, які сприятимуть їхній успішній самореалізації. Учитель виховує свідомих, відповідальних громадян, здатних до прийняття виважених рішень і спрямування своєї діяльності на благо суспільства. Окрім цього, педагог закладу загальної середньої освіти має активно сприяти інтелектуальному, економічному, творчому та культурному розвитку Українського народу в цілому, підвищенню рівня освіченості громадян, що є необхідною умовою сталого розвитку країни та її європейської інтеграції [56].

Закон України «Про професійний розвиток працівників» визначає правові, організаційні та фінансові засади функціонування системи професійного розвитку фахівців, включаючи і педагогічних працівників. У зазначеному документі окреслено основні підходи до професійного навчання, які охоплюють як формальну, так і неформальну освіту. Зокрема, стаття 1 Закону містить визначення цих понять. Формальне навчання передбачає здобуття професійних знань, умінь і навичок у закладі освіти або безпосередньо у роботодавця відповідно до державних освітніх стандартів. За результатами такого навчання видається офіційний документ про освіту встановленого зразка. Водночас неформальне навчання означає набуття професійних компетентностей без чітко визначених вимог до місця, строків і форм навчання, що дозволяє працівникам розвивати необхідні навички у зручний для них спосіб [58].

У Законі України «Про освіту» (розділ VII «Освіта, професійний розвиток та оплата праці педагогічних і науково-педагогічних працівників») чітко сформульовано вимоги до освіти та професійної кваліфікації

педагогічного працівника закладу освіти [56]. Стаття 59 Закону України «Про освіту», що регулює питання професійного розвитку та підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників, містить низку важливих положень щодо вдосконалення професійних компетентностей освітян, а саме:

1. Необхідність постійного професійного розвитку. Постійне вдосконалення загальних та професійних знань, умінь та навичок через самоосвіту, участь у програмах підвищення кваліфікації, різноманітних курсах, тренінгах, семінарах та інших формах навчання, визначено обов'язком педагогічних працівників. При цьому заклади освіти зобов'язані підтримувати професійний розвиток своїх педагогів.

2. Різноманітність форм і видів підвищення кваліфікації. Закон унормовує широкий спектр можливостей для підвищення кваліфікації та забезпечує право на формування індивідуальної траєкторії професійного розвитку кожного вчителя, зокрема завдяки його навчанню за освітніми програмами; стажуванню; підвищенню кваліфікації засобами проходження сертифікаційних курсів; участі у тренінгах, семінарах, вебінарах, майстер-класах; навчанню в межах інституційних, дуальних форм або безпосередньо на робочому місці.

3. Свобода вибору. Педагогічні працівники мають право самостійно обирати, де, в якій формі та за якою програмою проходити підвищення кваліфікації. Вони можуть звертатися до закладів освіти, що мають відповідну ліцензію або акредитовані освітні програми.

4. Фінансування курсів підвищення кваліфікації. Витрати на навчання можуть покриватися: засновником закладу освіти, самим закладом освіти, педагогічним працівником, іншими фізичними чи юридичними особами.

5. Атестація та гарантії під час навчання, що передбачає дотримання таких вимог:

– підвищення кваліфікації є обов'язковою умовою проходження атестації педагогічних працівників;

- за педагогом, який проходить навчання з відривом від освітнього процесу, зберігається посада та середня заробітна плата;
- підвищення кваліфікації відбувається відповідно до річного плану закладу освіти, затвердженого педагогічною радою.

6. Фінансове стимулювання педагогів. Освітникам передбачені обов'язкові доплати, надбавки та премії, зокрема: за наукові ступені та вчені звання, за вислугу років, за проходження сертифікації, за використання іноземних мов у навчальному процесі, за впровадження інноваційних технологій і проєктів [55].

У статті 18 Закону України «Про освіту» закріплено поняття «освіта дорослих», яке передбачає право кожної повнолітньої особи на безперервне навчання відповідно до її індивідуальних потреб, суспільних пріоритетів та економічних вимог. Цим Законом значно розширено перелік освітніх закладів, які можуть надавати послуги з підвищення кваліфікації працівників. Таку діяльність можуть здійснювати освітні установи за умови, що вони мають відповідну ліцензію або акредитовану освітню програму [55].

Необхідно також враховувати вимоги Національної рамки кваліфікацій, яка містить чітке визначення компетентностей для кожного рівня освіти. Застосування цієї рамки державними органами, освітніми установами, роботодавцями та іншими зацікавленими сторонами сприяє ідентифікації, співвіднесенню, визнанню, плануванню та розвитку кваліфікацій відповідно до актуальних вимог модернізації освітньої сфери [52].

Концептуальні засади реформування загальної середньої освіти («Нова українська школа») на період до 2029 р., визначила здійснення докорінної та системної реформи загальної середньої освіти, зокрема за напрямом суттєвого посилення мотивації вчителя шляхом підвищення рівня його заробітної плати, надання академічної свободи та стимулювання до професійного зростання.

На першому етапі реалізації зазначеної вище Концепції заплановано реалізацію заходів, спрямованих на управління професійним розвитком педагогічних працівників. Зокрема, передбачено модернізацію системи

підвищення кваліфікації вчителів початкових класів, підвищення їхньої заробітної плати шляхом збільшення ставок (окладів) у Єдиній тарифній сітці на два розряди, створення дистанційної платформи для професійного розвитку педагогів, а також розробку нового Закону України «Про загальну середню освіту». На другому етапі реалізації Концепції Нової української школи планується формування нової системи підвищення кваліфікації вчителів та керівників шкіл, розробка професійних стандартів педагогічної діяльності, створення мережі незалежних установ для сертифікації вчителів, формування регіональних органів, що відповідатимуть за забезпечення якості освіти, а також упровадження внутрішньої системи контролю якості освіти в школах [53].

У 2024 році Міністерство освіти і науки України затвердило професійний стандарт «Вчитель закладу загальної середньої освіти» (наказ МОН №1225 від 29 серпня 2024 року) [50]. Згідно з цим документом, професіоналізм педагога визначається його здатністю ефективно організовувати освітній процес, спираючись на ключові компетентності та цінності, передбачені Державними освітніми стандартами. Учитель має розвивати інтелектуальні, творчі й фізичні здібності здобувачів освіти, сприяти їхній самореалізації та формувати світогляд, заснований на загальнолюдських та національних цінностях. Також він повинен застосовувати сучасні методики й технології навчання, орієнтуватися в інформаційному середовищі, ефективно комунікувати з учасниками освітнього процесу та постійно вдосконалювати свої професійні навички [51].

Відповідно до «Положення про атестацію педагогічних працівників», затвердженого Міністерством освіти і науки України [48], професіоналізм учителя базується на кількох ключових компонентах, що забезпечують якість освіти та сприяють розвитку учнів. Акцентовано на тому, що передусім учитель закладу загальної середньої освіти має підтверджувати свою кваліфікацію шляхом регулярної атестації, яка визначає або присвоює відповідну кваліфікаційну категорію чи педагогічне звання. Ця процедура

являє собою комплексну оцінку знань, умінь, досвіду та ефективності виконання вчителем професійних обов'язків.

Не менш важливим є постійне підвищення кваліфікації. Протягом міжтестастаційного періоду педагог повинен проходити курси та навчання, що необхідно для збереження або підвищення його професійного рівня, а також сприяє безперервному вдосконаленню педагогічних компетентностей. Учитель також зобов'язаний активно застосовувати методики компетентнісного навчання, впроваджувати сучасні освітні технології та брати участь у заходах, спрямованих на покращення якості освіти. Участь у педагогічних інноваціях є невід'ємною складовою професійної діяльності та свідчить про готовність до викликів сучасної освіти.

Важливим аспектом професіоналізму вчителя Нової української школи є відповідальність за якість власної педагогічної діяльності. Окрім цього, учитель повинен дотримуватися принципів академічної доброчесності, що включає роботу відповідно до етичних норм і сприяє створенню чесного та відкритого освітнього середовища [48]

Оновлення інноваційного законодавства вимагає перегляду нормативних вимог щодо здійснення інноваційної освітньої діяльності, організації експериментальної роботи, а також розроблення та впровадження інноваційних освітніх проєктів. Як активний учасник цього процесу, вчитель закладу загальної середньої освіти може запропонувати нові освітні ідеї, впроваджувати сучасні педагогічні та управлінські технології, а також удосконалювати освітній процес. Це особливо важливо для реалізації Концепції «Нової української школи» та потребує підтримки на всіх рівнях управління освітою.

Значну роль у підготовці та підвищенні кваліфікації педагогічних працівників відіграє Галузева концепція розвитку неперервної педагогічної освіти. Вона визначає педагогічну освіту як базову для всіх фахівців, що займаються навчанням, вихованням, розвитком і соціалізацією особистості. Підготовка та підвищення кваліфікації педагогів є ключовою умовою для

модернізації освіти, що ґрунтується на глибокому аналізі як національного, так і міжнародного досвіду [41].

Концепція окреслює основні принципи розвитку неперервної педагогічної освіти, наголошуючи на важливості формування людського капіталу та інтелектуального потенціалу суспільства. Це має забезпечити сталий розвиток країни через якісну підготовку педагогічних кадрів для всієї освітньої сфери. Серед ключових напрямів розвитку неперервної педагогічної освіти визначено такі, як:

- зміцнення зв'язку педагогічної освіти з фундаментальною та прикладною наукою;
- вдосконалення системи підготовки та післядипломної освіти вчителів закладів загальної середньої освіти;
- оптимізація мережі закладів вищої освіти, що здійснюють підготовку педагогічних працівників тощо [26].

Забезпечення професійного розвитку вчителів закладів загальної середньої освіти відбувається завдяки співпраці між закладами вищої освіти, установами післядипломної педагогічної освіти, науковими установами Національної академії педагогічних наук України та громадськими освітніми організаціями. Важливу роль у зазначеному контексті відіграє впровадження інноваційних підходів до професійної підготовки та підвищення кваліфікації педагогів. Зокрема, йдеться про створення центрів педагогічної майстерності, педагогічних майстерень, майстер-класів (у тому числі у форматі відеоконференцій), корпоративного, дистанційного, ситуаційного та контекстного навчання, використання проєктних методів і партнерського навчання. Окрім цього, акцентовано на тому, що важливими завданнями є постійний моніторинг якості неперервної педагогічної освіти та розвиток міжнародної співпраці, що включає обмін досвідом, реалізацію спільних освітніх і наукових проєктів [26].

Визначення державних вимог до професіоналізму сучасного вчителя закладу загальної середньої освіти відповідно вимог чинних нормативних

документів унаочнено на рис. додатку А.

Отже, у державних нормативних документах акцентується увага на необхідності постійного підвищення рівня професіоналізму вчителів. Подальша модернізація освітньої системи вимагає перегляду існуючих програм підвищення кваліфікації та доповнення їх новими заходами, спрямованими на створення умов для гнучких форм підвищення професійного рівня педагогів. Зокрема, це розвиток онлайн- і дистанційної освіти, підтримка талановитих педагогів та впровадження інноваційних підходів до професійного навчання.

Висновки до розділу 1

Аналіз наукових джерел, присвячених проблемі розвитку професіоналізму вчителя закладу загальної середньої освіти, дав змогу встановити, що це питання добре досліджене вітчизняними науковцями як окремий предмет. Дослідження вітчизняних науковців спрямовані на розгляд даної теми з позиції неперервного професійного розвитку педагогічних кадрів.

На основі аналізу наукових праць, які охоплюють широкий спектр питань, пов'язаних із розвитком педагогічного професіоналізму, фахових компетентностей та професійної майстерності вчителя було сформульовано та обґрунтовано визначення поняття «професіоналізм учителя». Під цим поняттям розуміється інтегративна сукупність професійних якостей, що формують висококваліфікованого фахівця. Професіоналізм учителя містить у собі ціннісне ставлення до власної професії, прагнення до безперервного вдосконалення фахових знань, здатність до міждисциплінарного підходу у своїй діяльності. Важливими компонентами професіоналізму є також сформованість комплексу спеціальних якостей, серед яких дослідницькі, аналітичні, творчі та комунікативні вміння, а також уміння ефективно адаптувати освітній процес до сучасних освітніх викликів.

Окрім цього, професіоналізм учителя передбачає його орієнтованість на постійний розвиток і самовдосконалення, здатність до критичного самоаналізу

й об'єктивного оцінювання власної професійної діяльності. Не менш важливими є психологічна установка на саморозвиток та усвідомлення вчителем значущості формальної, неформальної й інформальної освіти для професійного зростання й розвитку. В умовах сучасного освітнього процесу ефективність діяльності вчителя значною мірою визначається його здатністю до адаптації, впровадження новітніх, більш ефективних методик викладання, активного використання інформаційних технологій та застосування інноваційних підходів у навчанні.

Здійснений нами аналіз базових понять дослідження, що складають категоріальну основу теорії педагогічного професіоналізму, а також визначення її термінологічної системи, дозволяє глибше усвідомити та науково обґрунтувати сутність цього поняття. Педагогічний професіоналізм розглядається як відносно нова науково-педагогічна категорія, яка використовується для характеристики якісної та результативної діяльності педагогічних працівників. Його значення особливо важливе в контексті сучасних змін у сфері освіти, оскільки воно безпосередньо впливає на вдосконалення як змістових, так і технологічних засад професійного розвитку вчителів, уможливорює розроблення й упровадження дієвого організаційно-методичного супроводу розвитку професіоналізму педагогів у закладі загальної середньої освіти.

Окрім цього, здійснена нами інтерпретація базових понять дослідження сприяє створенню міцного теоретичного підґрунтя для формування цілісної системи розвитку педагогічного професіоналізму в закладі загальної середньої освіти, сприяє розробленню ефективних технологічних підходів до розвитку й удосконалення педагогічного професіоналізму, що передбачає впровадження новітніх освітніх методик, адаптацію до сучасних викликів, підвищення кваліфікації педагогічних кадрів та застосування інструментів для безперервного професійного зростання.

Аналіз чинного законодавства у межах освітньої сфери дає змогу визначити поняття «професійний розвиток педагогічних працівників» як

цілісний, системно організований процес удосконалення їхньої професійної компетентності. Він включає засвоєння новітніх освітніх технологій, активне впровадження інноваційних методик, підвищення рівня професійних досягнень, а також накопичення практичного досвіду. Важливою складовою цього процесу є систематичний аналіз та перегляд власних підходів до викладання, що сприяє ефективнішій педагогічній діяльності.

Розвиток професіоналізму вчителя закладу загальної середньої освіти, згідно базових нормативних документів про освіту, передбачає не лише вдосконалення знань, умінь і навичок, а й формування здатності до свідомої, відповідальної професійної діяльності. Він також пов'язаний із чітким усвідомленням індивідуальної траєкторії професійного зростання та реалізацією особистісного плану самовдосконалення. Доведено, що ключовими характеристиками процесу розвитку професіоналізму педагогічних працівників є його безперервність, орієнтація на інновації, гуманістична спрямованість, висока активність, прогресивність і випереджувальний характер. Крім того, цей процес відзначається якісними змінами, усвідомленістю, мобільністю, прагненням до високих результатів та значущістю для суспільства. Саме поєднання цих чинників забезпечує ефективний розвиток професіоналізму педагога, сприяє його адаптації до сучасних викликів освіти та підвищує якість освітнього процесу.

РОЗДІЛ 2.

СУТНІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ВЧИТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

2.1. Характеристика рівнів професіоналізму вчителів закладів загальної середньої освіти

Процес професійного розвитку педагогів триває упродовж усього життя та здійснюється через формальну, неформальну й інформальну освіту. Він охоплює: підготовку до професійної діяльності; удосконалення особистісних якостей і цінностей, що сприяють ефективному виконанню професійних обов'язків; формування професійної самосвідомості. Рівень його ефективності визначається відповідністю професії індивідуальним особливостям, здібностям, нахилам і природним задаткам людини [46-47].

Вітчизняні науковці, які досліджують проблему професійного розвитку людських ресурсів, розглядають його (розвиток) як цілісний та спланований процес підготовки й удосконалення фахівців через механізми безперервного професійного та бізнес-навчання. Дослідниками акцентовано на тому, що метою розвитку професіоналізму працівника є набуття ним професійного та управлінського досвіду, підвищення компетентності, розвиток індивідуальних навичок, обмін знаннями, що сприяє покращенню продуктивності та якості роботи, особистісному зростанню та реалізації стратегічних завдань організації. До цього процесу входять також професійне навчання, підвищення кваліфікації, оцінювання ефективності професійного розвитку, кар'єрне планування та система управління знаннями [22].

З огляду на зазначене вище професійний розвиток педагогічних працівників слід розглядати як процес підвищення рівня їхніх професійних досягнень через накопичення практичного досвіду та вдосконалення власної діяльності. Науковці акцентують на тому, що цей процес охоплює як формальний досвід, здобутий завдяки наставництву, участі у професійних

семінарах, майстер-класах тощо, так і неформальний – самостійне вивчення професійної літератури, перегляд педагогічних програм, участь у семінарах та вебінарах та інші способи саморозвитку [30].

Розвиток професіоналізму вчителів закладів загальної середньої освіти ґрунтується на кількох ключових принципах, які визначають його особливості та ефективність:

1. Розвиток педагогічного професіоналізму базується на засадах конструктивізму, що передбачає активну участь учителів у процесі навчання та вдосконалення власної професійної майстерності. Педагоги не є лише пасивними отримувачами знань, - вони виступають активними суб'єктами освітнього та управлінського процесів, які самостійно конструюють свої знання та навички, рефлексуючи власний досвід і адаптуючи його до професійних потреб.

2. Розвиток професіоналізму є тривалим і безперервним процесом, оскільки сучасна педагогічна діяльність вимагає постійного навчання, оновлення знань і вдосконалення методичних підходів. В умовах швидких змін в освіті й суспільстві вчитель має бути відкритим до нових ідей, концепцій та педагогічних інновацій, що сприяє його постійному професійному зростанню.

3. Перебіг процесу професійного розвитку тісно пов'язаний із щоденною практичною діяльністю педагога. Найбільш ефективним способом підвищення кваліфікації є навчання безпосередньо на робочому місці («on-the-job learning»). Такий формат включає спільне навчання в групах, активне дослідження освітнього процесу, створення та аналіз власного портфоліо, що дозволяє не лише засвоювати нові знання, а й одразу застосовувати їх на практиці.

4. Розвиток професіоналізму вчителів закладів загальної середньої освіти нерозривно пов'язаний із реформуванням освіти загалом і формуванням нової освітньої культури. Учителі, як носії знань і агенти змін, мають отримувати всі необхідні можливості для професійного вдосконалення

та бути визнаними як повноправні професіонали. Суспільство має ставитися до педагогів із належною повагою, розуміючи, що якість освіти та рівень учнівських досягнень безпосередньо залежать від рівня професійної підготовки вчителів.

5. У своїй роботі вчителі виступають рефлексивними практиками, тобто постійно аналізують власний досвід, шукають нові підходи до навчання та прагнуть до вдосконалення. Саме тому ключова роль професійного розвитку полягає у створенні умов для напрацювання й упровадження новітніх педагогічних теорій і практик, що сприяють підвищенню професійної компетентності та ефективності навчального процесу.

6. Професійне вдосконалення педагогів закладу загальної середньої освіти відбувається не лише на індивідуальному рівні, а й у взаємодії з колегами, адміністрацією закладу, батьками здобувачів освіти, зовнішніми стейкхолдерами та всією громадою. Спільна діяльність, обмін досвідом, підтримка та співпраця сприяють створенню сприятливого освітнього середовища, в якому кожен учитель може розвиватися та постійно розвивати професіоналізм.

7. Нарешті, професійний розвиток сучасних педагогів може мати різні форми, що робить його гнучким і адаптивним до конкретних умов. Він є безперервним процесом, що передбачає оптимальний вибір і комбінування різноманітних методів, підходів та технологій, які найкраще відповідають потребам учителів, особливостям конкретного навчального закладу та вимогам сучасної освіти у цілому [22; 30; 39; 698].

Значущими для нашого дослідження є висновки Н. Муқан щодо періодизації професійного розвитку педагога. Така періодизація базується на зв'язку між етапами життєвого циклу та формуванням професійних компетентностей. Відповідно до цієї класифікації дослідниця виокремлює такі стадії професійного становлення вчителя:

– I етап – період «виживання та відкриттів» (перші 3 роки роботи). Цей період характеризується адаптацією вчителя до професійної діяльності,

входженням у сферу освіти, ознайомлення із її реаліями та першими успіхами й викликами;

– II етап – період стабілізації педагогічної діяльності (4-6 років роботи). На цьому етапі педагогічна діяльність набуває більшої впевненості та системності, відбувається особисте та професійне самоствердження, з'являється чітке усвідомлення своєї ролі у сфері освіти. Вчитель зміцнює свій авторитет, інтегрується у професійну спільноту, отримує більше свободи від адміністративного контролю;

– III етап – період експериментування та накопичення досвіду (7-8 років роботи). Цей період супроводжується активним пошуком нових методів і підходів у навчанні, прагненням урізноманітнити педагогічну діяльність. Разом із тим у деяких педагогів можуть з'являтися перші сумніви щодо професійного вибору, що часто пов'язано з кризою середини кар'єри. Це час підбиття проміжних підсумків, усвідомлення досягнень і готовності до нових викликів та можливостей;

– IV етап – період стабільності та консерватизму (19-30 років роботи). На цьому етапі професійна діяльність стає більш механічною, а виконання обов'язків – впевненим та рутинним. Досвідчений педагог часто вдається до перевірених методів роботи, рідше відкритий до змін, що може спричинити певний консерватизм. Водночас це період максимальної впевненості у своїй компетентності та авторитетності у професійному середовищі.

– V етап – вихід на пенсію (31-40 років роботи). Завершальний етап професійного шляху педагога, що може супроводжуватися як почуттям задоволення від виконаної роботи, так і певним розчаруванням чи емоційним виснаженням. У цей період деякі вчителі поступово зменшують професійну активність, передаючи досвід молодшим колегам, або ж повністю залишають роботу, присвячуючи більше часу особистим інтересам та новим сферам діяльності [39, с. 34].

На основі узагальнення актуальних наукових джерел із теми дослідження нами було зроблено висновок, що розвиток професіоналізму вчителя закладу

загальної середньої освіти відбувається за етапами, представленими у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

**Етапи розвитку професіоналізму вчителя закладу
загальної середньої освіти**

Назва етапу	Мета	Характеристика ознак професіоналізму
Первинна професіоналізація	Формування комплексу компетентностей фахівця, отримання ним необхідних професійних знань, умінь, навичок.	Відповідність професійних якостей вимогам освітнього стандарту вчителя; володіння технологією інтроспекції, сформованість «Я-концепції», діагностування власних професійно-значущих якостей; знання сучасних вітчизняних і зарубіжних педагогічних теорій і парадигм; володіння сучасною науковою мовою, технологією співпраці, технологією виходу із стресових станів в умовах реального освітнього процесу; знання про раціональні типи образу життя сучасного педагога; володіння основами інформаційної культури; технологіями вивчення колективу і особистості.
Вторинна професіоналізація	Перетворення фахівця на професіонала, накопичення і використання професій-	Ідентифікація вчителя з професією, набуття ним комплексу компетентностей, що відповідають професійному стандарту вчителя закладу загальної середньої освіти,

	ного досвіду, роз-	а також наявність таких якостей, як
--	--------------------	-------------------------------------

Продовження табл. 2.1

	гортання професій- ної активності, реалізація здатності ставити та вирішувати професійні завдання	професійна мобільність, гнучкий стиль діяльності, здатність проектувати власну діяльність і кар'єру, ефективно вирішувати професійні завдання в умовах невизначеності, гідно реагувати на виклики
--	--	---

На основі визначених характеристик і проявів професіоналізму науковці виокремлюють десять рівнів становлення та розвитку педагога. Опис зазначених рівнів представлено нижче.

1. Нульовий рівень – допрофесіоналізм («стажер»). Цей рівень характеризується первинним входженням у професійну діяльність та набуттям перших навичок педагогічної взаємодії. Вчитель-стажер починає освоювати специфіку педагогічного спілкування, розвиває професійну самооцінку, порівнюючи себе з колегами, а також формує фундаментальні уявлення про свою професію. На цьому рівні важливо проявляти відкритість до нових знань, чутливість до порад і допомоги з боку досвідченіших колег.

2. Перший рівень – «викладач за покликанням». Учитель, який перебуває на цьому рівні, вже має чітко виражену професійну спрямованість та внутрішню мотивацію до педагогічної діяльності. Він не просто виконує свої обов'язки, а усвідомлено прагне бути частиною освітнього процесу, вдосконалюючи свої навички та методи роботи.

3. Другий рівень – «від ерудита до майстра». На цьому рівні педагог проходить шлях від накопичення теоретичних знань до їх успішного практичного застосування. Педагог на цьому рівні має виявляти цілеспрямованість, спостережливість, педагогічну інтуїцію та вміння імпровізувати. Важливим є також вільне володіння педагогічними технологіями, вміння обирати й адаптувати методи навчання відповідно до

психологічних та інтелектуальних особливостей здобувачів освіти.

4. Третій рівень – «майстер». На цьому етапі педагог демонструє здатність не лише ефективно застосовувати сучасні методики та технології, а й аналізувати їхній вплив на психічний розвиток здобувачів освіти. Він уміє діагностувати зміни в навчальній динаміці учнів, адаптуючи свої підходи відповідно до їхніх потреб. Це передбачає перехід до створення індивідуальних навчальних і виховних програм, спрямованих на особистісний розвиток кожного здобувача освіти або класу в цілому.

5. Четвертий рівень – «майстер-діагност». На цьому рівні педагогічний професіоналізм тісно пов'язаний з формуванням сприятливого психологічного клімату в освітньому середовищі. Досягнення цього вимагає високого рівня культури педагогічного спілкування, що включає вміння налагоджувати ефективну взаємодію, використовувати різні стилі комунікації, адаптуватися до різних ситуацій і ролей у процесі спілкування. Вчитель активно застосовує широкий спектр комунікативних стратегій для підтримки продуктивного діалогу зі здобувачами освіти..

6. П'ятий рівень – «суб'єкт педагогічної діяльності, самодіагностики». Досягнувши цього рівня, вчитель зосереджується на самоаналізі, рефлексії та усвідомленому проектуванні власного професійного шляху. Він оцінює свою діяльність, прогнозує майбутні кроки у професійному розвитку, визначає стратегії вдосконалення й розширює свою роль як активного творця власної кар'єри. Тут важливим стає усвідомлення себе як суб'єкта педагогічної діяльності, що самостійно визначає напрямки професійного зростання та творчого розвитку.

7. Шостий рівень – «творець», «новатор». На цьому етапі педагог виходить на рівень педагогічної творчості, що проявляється у здатності знаходити нестандартні рішення для освітніх викликів у постійно змінюваному освітньому середовищі. Вчитель не лише застосовує наявні методики, а й активно створює нові підходи, експериментує з навчальними технологіями, формує інноваційні педагогічні практики та сприяє їх

впровадженню в освітній процес.

8. Сьомий рівень – «дослідник». Високий рівень професіоналізму неможливий без уміння аналізувати й оцінювати результати своєї діяльності. Це є першими кроками до дослідницької діяльності. Вчитель із дослідницьким підходом не лише впроваджує нові методи та технології в освітній процес, а й ретельно вивчає їхню ефективність, аналізуючи вплив як самих інновацій, так і всіх супутніх факторів.

9. Восьмий рівень – «усвідомлена індивідуальність». Кожний учитель є унікальною особистістю, яка має власний стиль діяльності. Однак із підвищенням рівня професіоналізму зростає й здатність до усвідомленого формування власного педагогічного почерку. Вчитель на цьому рівні цілеспрямовано працює над вдосконаленням своїх сильних сторін, розвиває особистісні та професійні риси, які позитивно впливають на освітній процес, а також вміє згладжувати або трансформувати менш ефективні елементи своєї діяльності.

10. Дев'ятий рівень – «учасник і суб'єкт педагогічного співробітництва». Найвищий рівень професіоналізму вчителя проявляється у його здатності ефективно співпрацювати з колегами, формувати професійне середовище однодумців та працювати над спільними освітніми завданнями. Тут поєднуються всі попередні рівні професійного становлення: глибоке розуміння своєї ролі у педагогічній діяльності, майстерність, творчість, дослідницький підхід, постійний саморозвиток і відкритість до інновацій. Вчитель не лише удосконалює власні навички, а й робить вагомий внесок у розвиток освітньої спільноти [10; 45-46].

Українські психологи виділяють рівні професіоналізму, які відрізняються від раніше розглянутих:

- допрофесіоналізм – фахівець ще не опанував норм і правил професії, не досягає високих або творчих результатів у своїй діяльності;
- професіоналізм – поступове засвоєння професійних якостей (фахівець опановує норми та вимоги професії, досягає значних результатів, починає

усвідомлювати себе в обраній сфері, самостверджується та розвивається завдяки своїй роботі;

– суперпрофесіоналізм – вихід фахівця за межі звичних професійних стандартів та творче збагачення професії власним внеском;

– непрофесіоналізм (або псевдопрофесіоналізм) – людина начебто активно працює, але її професійне становлення має певні «викривлення» (зокрема виконувана діяльність є малоефективною та не відповідає професійним стандартам);

– постпрофесіоналізм – рівень, якого досягають фахівці, які вийшли на пенсію (вони можуть або просто залишатися «професіоналами в минулому», або ж виконувати роль консультантів і наставників, передаючи свій досвід молодшим колегам) [67; 69; 75].

На підставі узагальнення актуальних джерел, в яких розкривається сутність, рівні та етапи розвитку професіоналізму, М. Васильєва-Халатнікова виокремила й описала рівні професіоналізму, які представлено в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Рівні розвитку професіоналізму педагога

(за джерелом [10])

Назва рівня	Характеристика рівня
Критичний (репродуктивний)	Вчитель вміє переказати іншим те, що знає сам, або як записано в теми, підручнику, навчальному посібнику. Ці знання можуть бути більш або менш глибокими. Але навіть дуже глибокі знання в будь-якій галузі ще не є ознакою педагогічної кваліфікації. На цьому рівні використання індивідуальної методики супроводжується певними труднощами. Цей рівень властивий найчастіше молодим вчителям, які не мають необхідного досвіду, а також тим, хто, незважаючи на гарне знання предмету, не має покликання до педагогічної діяльності.

Продовження табл. 2.2

Адаптивний (достатній)	Вчитель уміє не тільки передати інформацію, але і трансформувати її стосовно особливостей здобувачів освіти, з якими має справу, знає особливості їхнього сприйняття й розуміння даного матеріалу. Однак, його методика розрахована на невелику кількість здобувачів освіти. На цьому рівні можлива ситуація, коли вчитель усвідомлює, що учні погано засвоюють той чи інший розділ або питання, але не вміє дохідливо пояснити матеріал, тобто він бачить педагогічну задачу, але не вміє продуктивно її вирішити.
Рівень базовий (середній)	Вчитель уміє не тільки передати і трансформувати знання стосовно аудиторії, а й конструювати їх, заздалегідь розраховуючи, з яким раніше досліджуваним матеріалом потрібно його співставити, з якими труднощами при сприйнятті нового матеріалу здобувачі освіти можуть зіткнутися, чим вони можуть бути викликані, як їх подолати, як порушити інтерес і увагу до теми.
Рівень системно- моделювальної діяльності (високий)	Вчитель – майстер своєї справи, вміє моделювати (конструювати) систему діяльності й тієї поведінки, що своєю чергою формують у здобувачів освіти необхідні компетентності. Він здатний та вмотивований брати участь у створенні підручників, навчальних посібників, розробленні навчальних планів.

Отже, аналіз наукових джерел, що розкривають сутність та етапи розвитку професіоналізму педагога, уможливив висновок про те, що професіоналізм вчителя закладу загальної середньої освіти – це багатогранне,

динамічне та комплексне явище, яке поєднує в собі сукупність особистісних характеристик, високий рівень педагогічної компетентності та майстерність. Він не є статичним, а постійно розвивається під впливом різних чинників, таких як професійний досвід, безперервне навчання, самовдосконалення та адаптація до змін у сфері освіти. Досягнення високого рівня професіоналізму потребує не лише ґрунтовних знань, а й уміння їх ефективно застосовувати на практиці, творчого підходу до освітнього процесу, розуміння індивідуальних особливостей учнів і здатності мотивувати їх до навчання.

2.3. Критерії та показники професіоналізму вчителя закладу загальної середньої освіти

Професіоналізм учителя – це цілісне, інтегроване утворення, яке поєднує особистісні й професійні якості педагога та слугує основою для успішної діяльності в освітній сфері. У цьому контексті внутрішній потенціал людини, її риси характеру, здібності, мотивація та ціннісні орієнтири розглядаються не лише як джерело натхнення, а й як критерії результативної роботи з учнями [67].

Професіоналізм являє собою інтегративну характеристику особистості вчителя, яка передбачає наявність сукупності важливих для професії якостей, зокрема, педагогічної майстерності, емпатії, комунікабельності, здатності до саморозвитку, наявність високого рівня фахової теоретичної та практичної підготовки. Такий учитель не тільки глибоко володіє навчальним матеріалом, а й уміє творчо його подати, ефективно організувати навчальний процес, будувати партнерські стосунки з учнями, використовуючи сучасні освітні технології для досягнення позитивних, сталих результатів у навчанні й вихованні [75].

Узагальнення поглядів вітчизняних науковців на сутність показників професіоналізму вчителя закладу загальної середньої освіти дало можливість укласти перелік таких показників, що його відображено в таблиці 2.3 (див. с. 43).

Таблиця 2.3

Показники професіоналізму вчителя закладу загальної середньої освіти

Назва показника	Опис показника	Науковці, які характеризують показник
Продуктивна компетентність	Вміння працювати, отримуючи результат; здатність виробляти власний освітній продукт, приймати рішення та нести відповідальність за них; готовність та потреба у творчості.	М. Коломієць, В. Пилипівський, В. Синенко, А. Хуторський, В. Цапок
Автономізаційна компетентність	Здатність до саморозвитку, творчості, самовизначення, самоосвіти, конкурентоспроможності; готовність і потреба навчатися протягом усього життя.	С. Висоцька, В. Пилипівський, А. Хуторський, В. Цапок, О. Шиян
Інформаційна компетентність	Володіння інформаційними технологіями, вміння добувати, опрацьовувати й використовувати різні види інформації з різноманітних джерел.	В. Адольф, М. Коломієць, В. Синенко, А. Хуторський
Предметна компетентність	Компетентність в галузі предмету викладання (фахова компетентність) (В. Адольф, В. Введенський, та ін.).	С. Висоцька, Т. Добудько, В. Пилипівський, В. Синенко
Особисті якості вчителя	Терпимість, доброзичливість, чуйність, урівноваженість, витонченість, стійкість, толерантність, рефлексія, людяність та ін. 6. Комуникативна - вміння вступати в	М. Коломієць, Н. Кузьміна, В. Пилипівський, В. Синенко

	комунікацію, бути зрозумілим.	
--	-------------------------------	--

Продовження табл. 2.3

Комунікативна компетентність	Уміння вступати в комунікацію, бути зрозумілим; спілкування без обмежень усно, писемно, рідною й іноземними мовами	М. Коломієць, М. Мітіна, В. Пилипівський, А. Хуторський
Морально-етична компетентність	Спроможність та потреба жити за традиційними моральними нормами, повага до учнів та колег, доброчесність.	С. Висоцька, М. Коломієць, В. Пилипівський, В. Синенко
Соціально-психологічна компетентність	Здатність використання психологічного інструментарію в організації взаємодії в освітній діяльності; вміння жити й працювати з оточуючими; вміння безконфліктно співіснувати.	Т. Добудько, М. Коломієць, В. Пилипівський, В. Синенко
Полікультурна компетентність	Оволодіння досягненнями культури; розуміння інших людей, їх індивідуальності і відмінностей за національними, культурними, релігійними й іншими ознаками	А. Хуторський

У контексті вивчення професіоналізму вчителя І. Пальшкова пропонує систему критеріїв з відповідними показниками, які дозволяють оцінити рівень розвитку професіоналізму:

– критерій обізнаності передбачає наявність у педагога глибоких знань з низки ключових аспектів професійної діяльності (обізнаність із історичним досвідом навчання й виховання, розуміння основних вимог до змісту, структури та організації освітнього процесу, знання принципів ефективної

взаємодії з учнями, а також знання нормативно-правових документів, методик і технологій, що регулюють педагогічну діяльність);

– критерій навченості стосується практичної реалізації знань у педагогічній діяльності (вміння застосовувати різноманітний педагогічний досвід у навчанні та вихованні, аргументовано обґрунтовувати свої дії згідно з вимогами до освітнього процесу, ефективно проводити заняття, використовуючи різні організаційні форми, користуватися нормативними актами під час планування роботи, а також вміння застосовувати різні методики та освітні технології, що найбільшою мірою відповідають завданням та цілям освітнього процесу);

– критерій схильності відображає внутрішню мотивацію та особистісне ставлення педагога до своєї професії (наявність чітко визначених професійних цілей, щире й поважне ставлення до здобувача освіти як активного учасника освітнього процесу, усвідомлення особистої відповідальності за результати навчання та виховання, здатність критично оцінювати свою діяльність, а також прагнення до творчого підходу та постійного вдосконалення освітнього процесу).

Ці три критерії – обізнаність, навченість і схильність – разом формують цілісну картину професіоналізму вчителя, що є ключовою умовою його ефективної роботи та взаємодії з учнями [44, с. 253].

І. Княжева не виділяє окремо критеріїв професіоналізму, натомість пропонує конкретні показники для кожного структурного компонента:

1) когнітивний компонент (володіння та розуміння професійної термінології, наявність фундаментальних педагогічних знань, а також сформоване уявлення про сутність методичної культури вчителя);

2) діяльнісно-організаційний компонент (організаторські здібності, сформовані вміння, необхідні для аналізу, відбору, адаптації й впровадження методик та освітніх технологій, а також наявність практичного досвіду у створенні методичних матеріалів (артефактів педагогічної діяльності));

3) рефлексивно-оцінювальний компонент (здатність до самоспосте-

реження та саморефлексії, уміння оцінювати та критично переосмислювати результати методичної діяльності, а також прагнення до самопізнання та особистісного розвитку);

4) ціннісно-мотиваційний компонент (професійна спрямованість особистості, стійка професійно-педагогічна мотивація, глибока ціннісна орієнтація на методичну діяльність як важливу складову педагогічної практики) [10, с. 137].

У наукових дослідженнях вітчизняних науковців питання визначення критеріїв та показників сформованості професіоналізму педагога розглядали такі вчені, як Ю. Климович, Т. Кравчинська, Л. Козак Л. Мороз-Рекотова, Т. Пятинчук та інші. Розгляньмо детальніше змістову спрямованість критеріїв, які сприяють досягненню нової якості педагогічної діяльності вчителя [23; 25; 29; 36; 60].

Мотиваційний критерій відображає прагнення педагога до самовдосконалення та пошуку ефективних механізмів навчання, які відповідають потребам, забезпечують компетентність та автономність. Він охоплює стратегічні цілі професійного розвитку, саморозвиток та самокорекцію. Мотиваційна складова є рушійною силою, що сприяє правильному формулюванню вчителем закладу загальної середньої освіти своїх цілей для професійного зростання. Цей аспект вдало ілюструє вплив зовнішньої та внутрішньої мотивації, враховуючи спільний простір, часові рамки та ключову діяльність особистості.

Діяльнісний критерій розглядається як поєднання таких підкритеріїв:

- педагогічна культура;
- професійна мобільність;
- відповідальність;
- професійна майстерність та кар'єра.

Діяльнісний критерій відображає в діяльності педагога прагнення досягнення нової якості педагогічної діяльності, впровадження нових стилів роботи, використання засобів неформальної освіти, здійснення

цілеспрямованих дій науково-методичного супроводу педагога, створення професійного середовища з інноваційними ознаками, прагнення до творчої праці, надання якісних освітніх послуг, професійне зростання та кар'єрний розвиток, використання маркерів розумного контролю та акмепрофесіоналізм. Професійна майстерність є ключовою складовою самокерованості педагога, яка дозволяє демонструвати високі результати діяльності, вміння реалізовувати свій творчий потенціал для проектування індивідуальної траєкторії професійного розвитку.

Результативний критерій відображає прагнення вчителя досягати високої ефективності за траєкторією професійного розвитку педагога. Він включає вміння використовувати чіткі часові рамки для корекції професійної траєкторії, створення авторських методичних продуктів як показника виконаних цілей, засвоєння інноваційних ролей педагогом, широке використання в педагогічній практиці, підбір продуктивних інструментів самодіагностики для вдосконалення своєї траєкторії. Результативність сформованої траєкторії професійного розвитку педагога розглядається не лише як інтегральна оцінка завершального етапу професійної діяльності, але й як необхідна умова для подальшого розвитку та збереження професіоналізму та авторитету [23; 25; 29; 36; 60].

Узагальнення поглядів вітчизняних науковців на сутність критеріїв та показників професіоналізму вчителя дозволило сформулювати їх перелік у площині нашого дослідження. Такий перелік та опис критеріїв подано у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

**Критерії та показники рівня розвитку професіоналізму вчителів
закладів загальної середньої освіти**

Критерій	Показники критерію
Когнітивний	Рівень засвоєння професійних (правових, документо-знавчих, управлінських, психолого-педагогічних, методичних, комунікативних, інформаційних й технологіч-

	них, аналітико-статистичних, здоров'язберезувальних) знань: розуміння сутності, змісту, цілей та завдань
--	--

Продовження табл. 2.4

	професійної діяльності; володіння системою знань, необхідних для ефективного виконання професійних завдань; обізнаність із методами та способами освітньої діяльності).
Діяльнісний	Сформованість професійних умінь (інформаційний та технологічних, організаційно-управлінських, комунікативних, правових, соціально-психологічних); оволодіння методами, способами і досвідом самостійного розв'язання професійних завдань; наявність уміння здійснювати самоконтроль, самоаналіз й самооцінку результатів професійної діяльності).
Мотиваційний	Рівень сформованості професійно важливих і необхідних для здійснення ефективної діяльності мотивів; усвідомлення значущості своєї діяльності; прагнення до підвищення професійної компетентності, самовдосконалення та саморозвитку.

Розроблення та діагностика критеріїв і показників розвитку професіоналізму вчителів закладів загальної середньої освіти безпосередньо пов'язана із встановленням рівнів розвитку об'єкта дослідження. У п.2.1 цієї кваліфікаційної роботи нами було визначено рівні розвитку професіоналізму вчителів: репродуктивний (мінімальний), адаптивний (номінальний), базовий та рівень системно-моделювальної діяльності (високий). Виходячи з логіки дослідження, на нашу думку, є доцільним розкриття критеріїв та показників кожного з зазначених вище рівнів (табл. Додатку Б).

Чітке визначення критеріїв та відповідних їм показників професіоналізму педагогів дало змогу більш глибоко осмислити поняття рівня

розвитку професіоналізму вчителів закладів загальної середньої освіти. Таке визначення є основою для стимулювання індивідуального професійного зростання педагогів. Усе це є надзвичайно важливим у контексті ефективного управління закладом загальної середньої освіти.

Сучасна система управління педагогічним колективом закладу загальної середньої освіти має бути зорієнтована на повноцінне задоволення запитів освітніх працівників не лише у професійному й фаховому вимірах, а й в індивідуально-особистісному, соціокультурному контексті. Вона повинна створювати розгалужений, гнучкий, акмеологічно орієнтований простір, який би мотивував учителів до постійної самореалізації, самопізнання й професійного зростання. Такий простір має включати як формальні форми освіти (курси, тренінги), так і неформальні можливості для навчання, що в комплексі дає змогу підтримувати високі стандарти професійної діяльності протягом усього періоду роботи в освітній сфері. Розгляду цього питання присвячено розділ 3 кваліфікаційної роботи.

Висновки до розділу 2

Проведений нами аналіз актуальних наукових джерел із теми дослідження уможливив висновок про те, що чітке визначення критеріїв та відповідних їм показників рівнів розвитку професіоналізму вчителя закладу загальної середньої освіти дає змогу більш глибоко осмислити поняття «рівень розвитку професіоналізму». Це визначення може ефективно слугувати основою для таких процесів, як атестація й сертифікація педагогічних кадрів, організація процесу підвищення кваліфікації, а також стимулювання індивідуального професійного зростання вчителів закладів загальної середньої освіти. Цей напрям управління педагогічним колективом є надзвичайно важливим у контексті сучасних суспільних змін і трансформацій, які вимагають від педагогів постійної адаптації та вдосконалення.

Завдяки глибокому аналізу результатів дослідження стало можливим отримати більш повне уявлення про реальний стан та ефективність

професійного розвитку педагогів. Ця ефективність, своєю чергою, значною мірою зумовлюється динамікою реформ у соціальній та освітній сферах, які вимагають від фахівців здатності оперативного оновлювати свої знання, гнучко реагувати на виклики часу та швидко інтегрувати нові підходи у свою професійну діяльність.

У зв'язку з цим особливо актуальною постає потреба в систематичній роботі адміністрації закладів загальної середньої освіти щодо забезпечення процесу підвищення кваліфікації педагогів. Сучасна система управління закладом загальної середньої освіти має бути зорієнтована на повноцінне задоволення запитів освітніх працівників не лише у професійному й фаховому вимірах, а й в індивідуально-особистісному, соціокультурному контексті. Вона повинна створювати розгалужений, гнучкий, акмеологічно орієнтований простір, який би мотивував учителів різних вікових груп та з різним рівнем розвитку професіоналізму до постійної самореалізації, самопізнання й професійного зростання. Такий простір має включати як формальні форми освіти (курси, тренінги), так і неформальні можливості для навчання, що в комплексі дає змогу підтримувати високі стандарти професійної діяльності протягом усього періоду роботи в освітній сфері.

РОЗДІЛ 3.

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ВЧИТЕЛІВ У ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

3.1. Організаційно-методичне забезпечення діагностувального етапу експериментальної роботи

У першому та другому розділі цієї кваліфікаційної роботи висвітлено результати теоретичного аналізу проблеми розвитку професіоналізму вчителів закладів загальної середньої освіти. Отримані у процесі теоретичного дослідження висновки стали основою для висновку про те, що одним із ключових чинників успішної реалізації Концепції «Нова українська школа» є високий рівень професіоналізму вчителів. У цьому контексті важливою науковою та практичною проблемою виступає обґрунтування психодіагностичних засад дослідження професійного розвитку педагогів. З огляду на зазначене наступним кроком нашого дослідження є добір відповідних психодіагностичних методик, що дозволяють вивчати рівень розвитку професіоналізму вчителів.

Емпіричне дослідження здійснювалося послідовно у межах кількох етапів, а саме:

- на підготовчому етапі було визначено мету й завдання дослідження, розроблено детальний план проведення дослідження, що охоплює вибір методів збору емпіричних даних, визначення критеріїв оцінювання результатів та інструментів аналізу;
- дослідницький етап передбачав реалізацію власне здійснення емпіричного дослідження;
- на етапі розроблення й інтерпретації результатів здійснюється аналіз отриманих даних із використанням статистичних методів, а також було оцінено ефективність використання обраного інструментарію, узагальнено

результати, сформульовано висновки та підготовлено організаційний супровід розвитку професіоналізму вчителів у закладах загальної середньої освіти, які можуть бути інтегровані у процес управління сучасною школою з метою підвищення професіоналізму вчителів.

Під час цього добору діагностичного інструментарію дослідження ми спиралися на наукові розробки В. Сидоренка [64-65], О. Бондарчук, Т. Гавлітіної, Л. Смольської, В. Вронської [8], М. Піддячого [46-47] а також на результати досліджень, здійснених колективом спільної лабораторії психології професіоналізму ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України. Додатково враховуються наявні методики та їх адаптації, орієнтовані на дослідження професійного розвитку педагогічних працівників. Перелік відповідних діагностичних інструментів представлено в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

**Інструментарій дослідження показників розвитку професіоналізму
вчителів закладів загальної середньої освіти**

Показники розвитку професіоналізму	Методики виміру
Мотиваційний критерій	
<ul style="list-style-type: none"> – інтереси, цінності; – співвідношення внутрішньої та зовнішньої мотивації; – саморозвиток у професійній діяльності. 	Методика М. Рокича «Ціннісні орієнтації»; методика на визначення рівня мотивації професійно-педагогічної діяльності; методика «Здатність педагога до саморозвитку» [8]
Когнітивний критерій	
<ul style="list-style-type: none"> – професійно-педагогічна компетентність; – продуктивність педагогічної діяльності; – інноваційність; 	Методика на визначення рівня професійної компетентності педагога; методика «Креативний потенціал» [8]; методика виявлення рівня педагогічної майстерності [72]

– творчість	
-------------	--

Продовження табл. 3.1

Діяльнісний критерій	
<ul style="list-style-type: none"> – емоційна стійкість; – партнерська взаємодія та професійне спілкування; – емпатія 	<p>Методика на визначення рівня емоційної стабільності і здатності до керування психічним самопочуттям [45]; методика на виявлення стилю взаємодії у професійній діяльності; методика на визначення рівня емпатії [8].</p>

Оброблення результатів дослідження здійснювали за допомогою програмного забезпечення SPSS 20.0 for Windows. Анкетування респондентів проводилося упродовж 2024-2025 навчального року на базі Маріупольського навчально-виховного комплексу «Ліцей-школа №48» та Маріупольської спеціалізованої школи №66, які працюють у дистанційній формі. Метою дослідження. У дослідженні взяли участь 65 представників вчителів.

Аналіз відповідей, отриманих у результаті анкетування, підтверджує актуальність проблематики розвитку професіоналізму вчителів саме на робочому місці, тобто в закладі загальної середньої освіти. Розвиток професіоналізму сучасного педагога розглядається як безперервний процес набуття та вдосконалення професійних компетентностей, що забезпечує відповідність діяльності сучасним освітнім викликам, потребам замовників освітніх послуг і очікуванням ключових стейкхолдерів. Такий розвиток триває впродовж усього періоду професійної діяльності, передбачаючи постійний вибір і комбінацію ефективних форм, методів і технологій навчання дорослих, адаптованих до конкретних умов і обставин.

Мотиваційний критерій розвитку професіоналізму вчителя відображає як внутрішні, так і зовнішні позитивні стимули, які спонукають педагогів до

активної участі в професійній діяльності та постійного вдосконалення своєї кваліфікації. Він оцінюється за показниками, представленими нижче.

Сформованість цінностей та інтересів було досліджено за методикою М. Рокича «Ціннісні орієнтації» [8]. Серед термінальних цінностей (ті, що визнаються самодостатніми і не потребують додаткового обґрунтування) – 68 % опитаних вважають найважливішими:

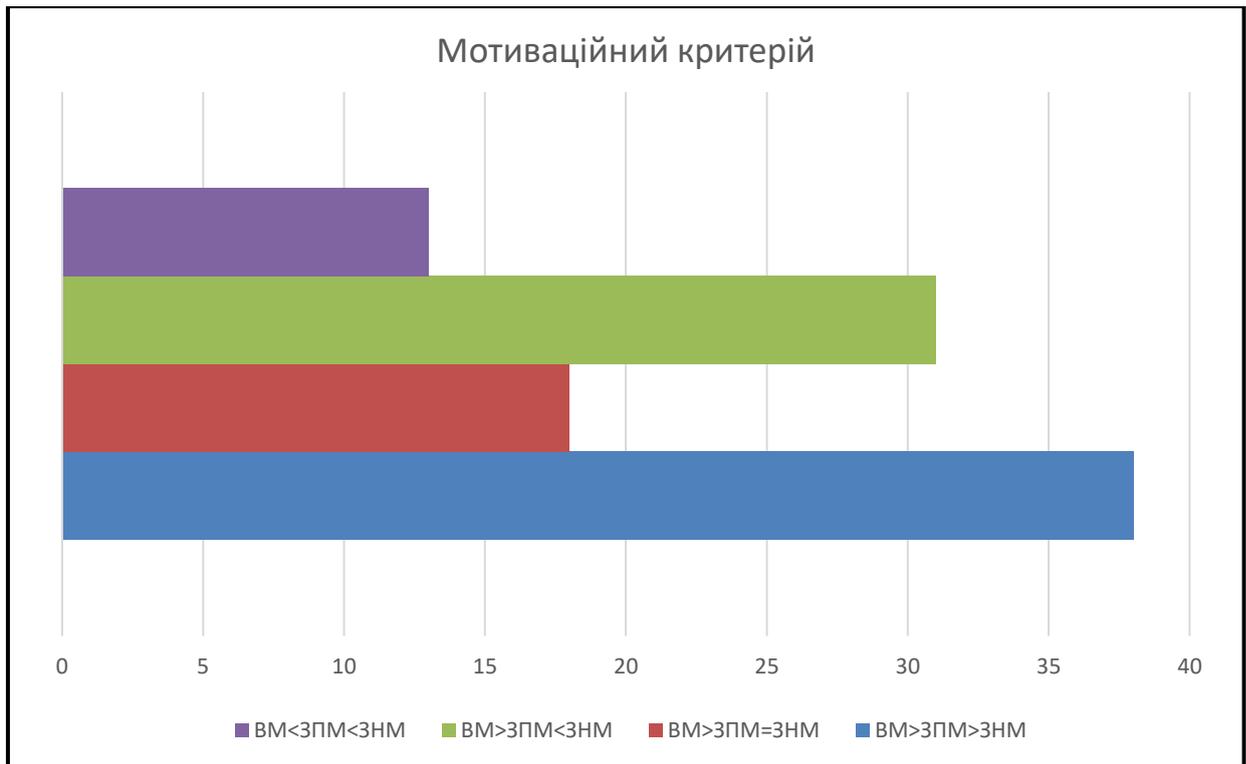
- фізичне й психічне здоров'я;
- безперервний саморозвиток (особистісне та духовне зростання);
- свободу як незалежність у думках і вчинках.

У категорії інструментальних цінностей, що розглядаються як засоби досягнення життєвих цілей 53% респондентів відзначили найбільш значущими:

- чесність (відвертість і щирість);
- терпимість (здатність приймати й розуміти інших);
- самоконтроль (вміння стримувати емоції, дотримуватись дисципліни).

Співвідношення внутрішньої й зовнішньої мотивації було досліджено за допомогою методики К. Замфіра «Мотивація професійної діяльності» [8]. За результатами опитування було встановлено, що 38% респондентів мають оптимальний мотиваційний профіль (ВМ>ЗПМ>ЗНМ), тобто головним джерелом професійної активності для них є зміст роботи, прагнення до самореалізації та досягнення результатів. У 18% респондентів спостерігається мотиваційний профіль ВМ>ЗПМ=ЗНМ, що свідчить про поєднання у їхньому мотиваційному внутрішнього інтересу з прагненням до кар'єрного зростання й матеріального заохочення. Результати досліджень також показали, що 31% респондентів відповідає структурі ВМ>ЗПМ<ЗНМ, де внутрішня мотивація залишається домінуючою, але вплив зовнішніх стимулів також досить високий. І, нарешті, лише 13% опитаних демонструють профіль ВМ<ЗПМ<ЗНМ, що вказує на прагматичне ставлення до професії, при якому діяльність сприймається як інструмент досягнення зовнішніх цілей, а не

самоцінний процес. Результати дослідження за зазначеною вище методикою представлено на рис. 3.1.

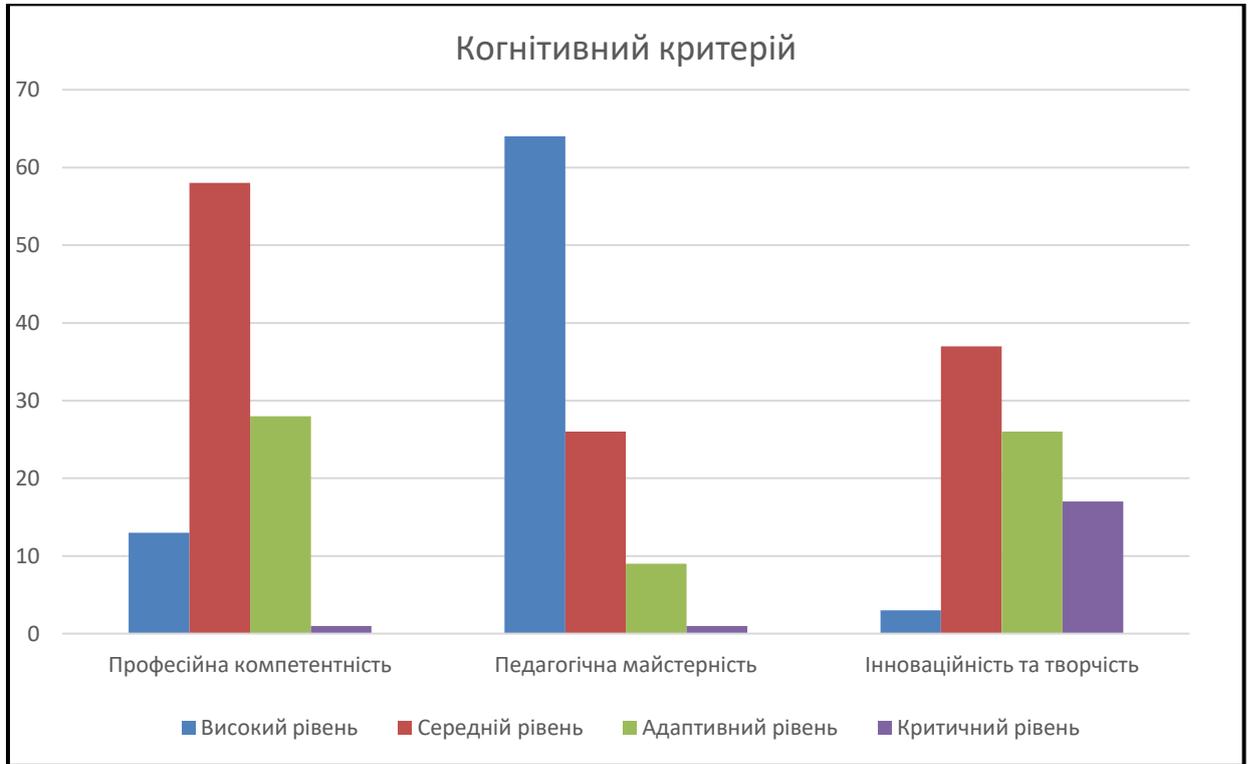
Рис. 3.1. Аналіз результатів емпіричного дослідження за методикою К. Замфіра «Мотивація професійної діяльності»

Готовність до саморозвитку в професійній діяльності, що була визначена за методикою «Здатність педагога до саморозвитку» [Бонд]. За результатами дослідження, 23% вчителів мають високий рівень готовності до змін і впровадження новацій, 35 % демонструють достатній рівень, що передбачає вибіркоче застосування інновацій, а 42 % виявляють прагнення уникати змін і нововведень у своїй професійній практиці.

Когнітивний критерій охоплює систему знань (наукових, методичних, психолого-педагогічних, мовленнєвих, інформаційних та інноваційних) які є необхідними для професійного зростання вчителів. Він оцінюється за кількома ключовими показниками. Результати опитування представлено на рис. 3.1.

Педагогічна компетентність, що передбачає інтегроване поєднання глибоких системних знань, умінь, навичок і професійно орієнтованих цінностей. Для її оцінювання використовувалася «Методика визначення рівня

професійної компетентності педагога» [8], за результатами якої визначали рівень науково-теоретичної підготовки та загальної професійної компетентності. Згідно з отриманими даними, 13 % учасників демонстрували високий рівень, 58 % достатній, 28 % задовільний, а 1 % критичний рівень фахових знань і компетентності.

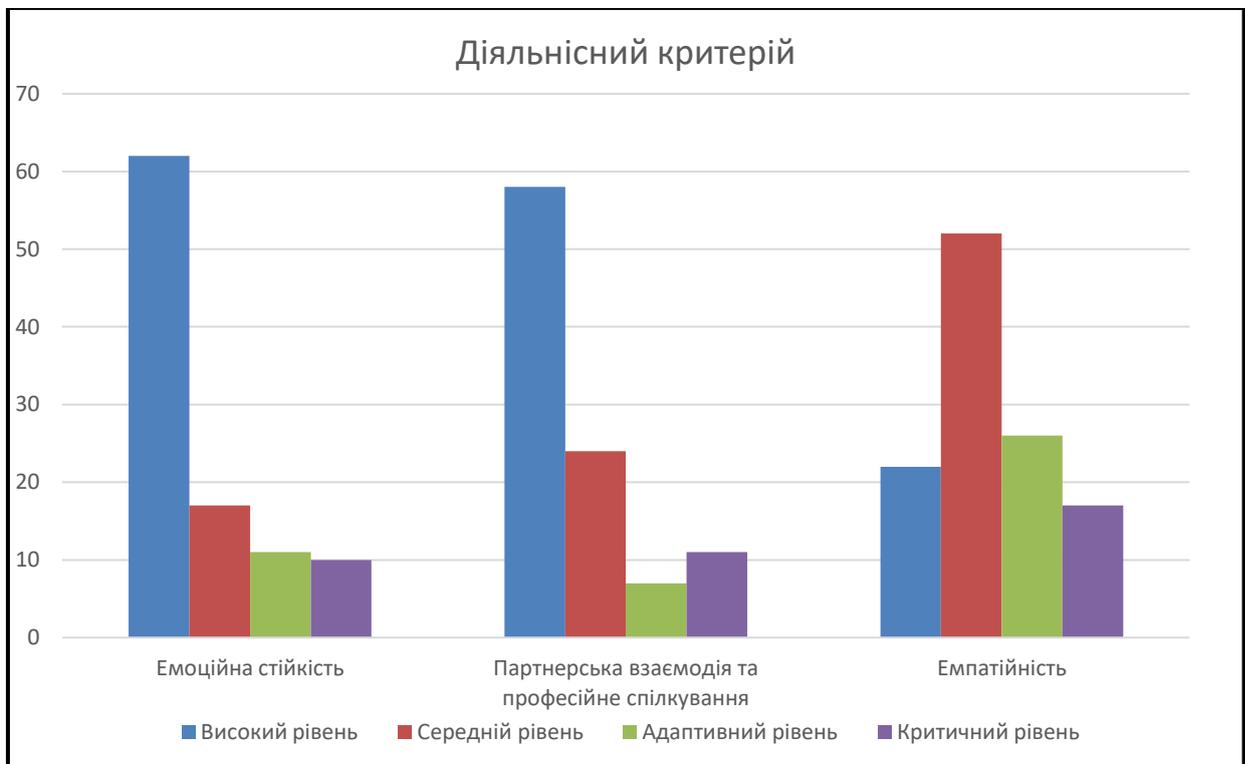
Рис. 3.2. Аналіз результатів емпіричного дослідження за когнітивним критерієм

Продуктивність професійно-педагогічної діяльності була проаналізована за допомогою «Методики виявлення рівня педагогічної майстерності». Виявлено, що 64 % респондентів активно використовують сучасні методи навчання, демонструють високу педагогічну майстерність, впроваджують інноваційні підходи, беруть участь у дослідницькій діяльності та мають високий рівень мотивації до самоосвіти.

Інноваційність та творчість, що дозволяє оцінити рівень технологічної культури фахівця, ефективність упровадження інноваційних методів, технологій і прийомів у професійну діяльність. Для аналізу цього показника застосовувалася методика «Який Ваш креативний потенціал?». Результати

свідчать, що 3% респондентів мають високий рівень креативності з вираженою здатністю надихати інших; 37 % демонструють достатній рівень креативного потенціалу, що проявляється ситуативно; у 26 % - креативний потенціал наявний, але ще не реалізований повною мірою через особисті чи зовнішні бар'єри; натомість 17 % учителів відчувають брак творчості у професійній діяльності.

Діяльнісний критерій відображає сформованість професійно важливих умінь та особистісних рис учителів. Його оцінювання здійснюється за показниками, наведеними нижче (рис. 3.3)

Рис. 3.3. Аналіз результатів емпіричного дослідження за діяльнісним критерієм

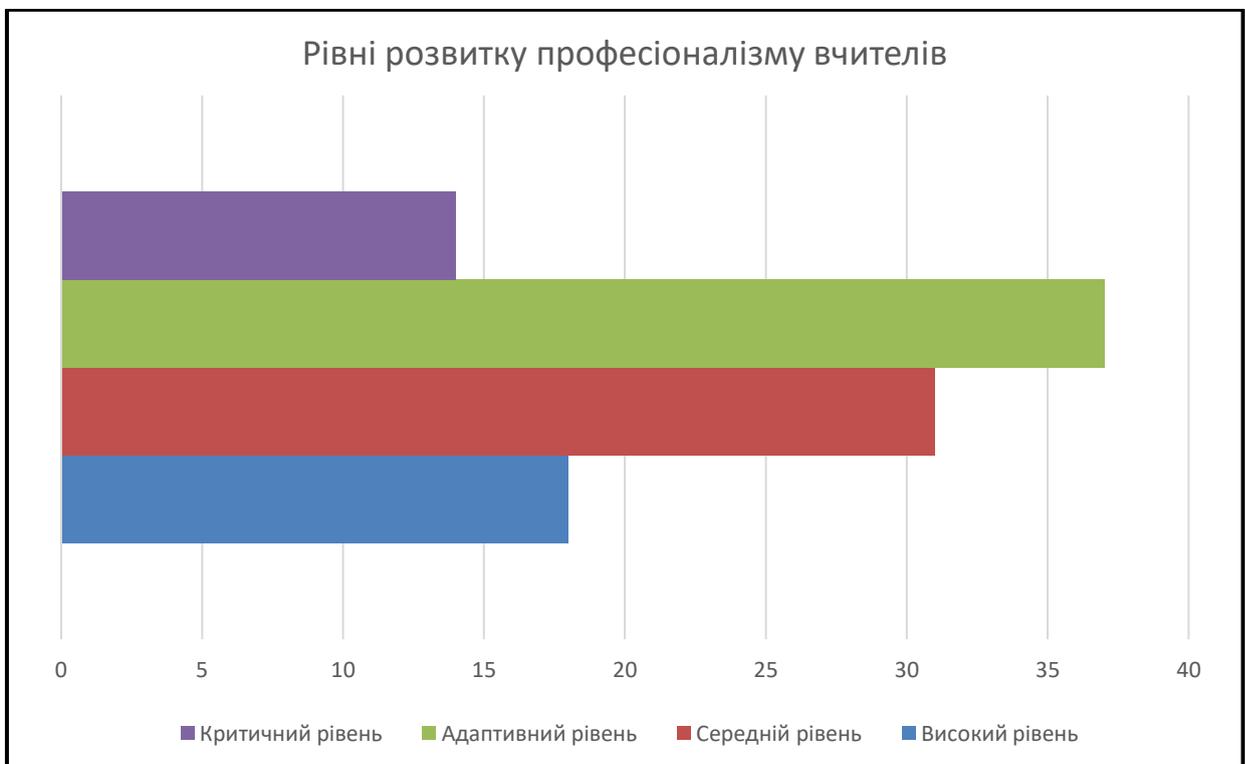
Рівень емоційної стійкості було досліджено за допомогою методики оцінки рівня емоційної стабільності та здатності до саморегуляції психоемоційного стану [45]. Згідно з результатами, 62 % респондентів мають емоційну стабільність на достатньому рівні, тоді як у 11 % вона залишається низькою.

Партнерська взаємодія та професійне спілкування, оцінені за методикою

виявлення стилів професійної взаємодії [8]. Дані анкетування засвідчують, що 24% вчителів демонструють директивний стиль спілкування, 7% - надають перевагу невтручанню у справи інших, тоді як 58% мають позитивну установку на взаємодію з колегами. Водночас у 11% виявлена пасивність у спільній роботі.

Емпатія, яку було проаналізовано за методикою оцінки рівня емпатійності [8]. Виявлено, що 9% респондентів намагалися показати себе кращими, що може свідчити про нещирість відповідей; 17% мають низький або дуже низький рівень емпатії, що ускладнює міжособистісну комунікацію; 52 % демонструють середній рівень емпатійності, типовий для більшості людей; 22 % респондентів виявили високий або дуже високий рівень емоційної чуйності, здатності швидко встановлювати контакт, розуміти інших і реагувати на їхні потреби.

Узагальнення отриманих результатів дозволило класифікувати респондентів за рівнями розвитку професіоналізму, що ґрунтувалися на визначених нами критеріях і показниках (рис. 3.4).

Рис. 3.4. Розподіл респондентів за рівнями сформованості професіоналізму

Учителі з творчим (високим) рівнем професійного розвитку (18%) вирізняються глибоким усвідомленням значущості педагогічної діяльності, системністю й глибиною знань, сформованими вміннями та навичками, а також високим рівнем інноваційного потенціалу. Вони здатні впроваджувати сучасні технології, методи та прийоми у свою роботу, самостійно оцінювати та коригувати власну діяльність задля її вдосконалення, що відповідає вимогам когнітивного та діяльнісного критеріїв.

Педагоги з конструкторським (достатнім) рівнем (31%) мають добре структуровані й систематизовані знання, здатні ефективно застосовувати їх у професійній практиці. Вони частково готові до творчої та інноваційної діяльності, володіють навичками аналізу та самоконтролю, хоча не завжди вдаються до корекції власних дій. У таких учителів уже сформований професійний досвід, спостерігається вміння презентувати свої досягнення, адаптивність у виборі педагогічних засобів і здатність до прогнозування результатів.

Учителі із середнім (коригувальним) рівнем професійного розвитку (37%) демонструють базове володіння знаннями, вміннями й навичками, мають посередні комунікативні якості, невпевненість у власному професійному потенціалі та лише часткову мотивацію до подальшого зростання. Вони не завжди виявляють потребу у вдосконаленні своєї діяльності.

Низький рівень розвитку професіоналізму зафіксовано у 14% респондентів. Ця група характеризується слабким зацікавленням у професійній діяльності, переважанням зовнішніх (прагматичних) мотивів, низькою самооцінкою професійної ефективності та відсутністю внутрішньої потреби до подальшого професійного вдосконалення.

Таким чином, аналіз результатів здійсненого нами дослідження дозволяє зробити висновки щодо ефективності розвитку професіоналізму педагогічних працівників, що значною мірою зумовлений впливом керівництва закладу загальної середньої освіти та професійного середовища, що створене у цьому

закладі освіти.

3.2. Організаційний супровід розвитку професіоналізму вчителів у закладі загальної середньої освіти

Організаційний супровід розвитку професіоналізму вчителів у закладі загальної середньої освіти можна розглядати як технологічний процес, що сприяє підвищенню рівня професіоналізму кожного педагога, враховуючи його особистий досвід, компетентності, індивідуальні особливості, потенціал і потреби. Такий супровід є формою професійної фасилітативної підтримки, що передбачає взаємодопомогу, партнерську взаємодію та активне спільне навчання. Він охоплює розробку і впровадження різноманітних диференційованих форм, методів, прийомів, метатехнологій, а також організаційно-педагогічних, науково-методичних, дослідницьких і соціальних заходів, спрямованих на ефективне розв'язання професійних завдань та подолання труднощів у педагогічній діяльності.

На думку В. Сидоренка, організаційно-методичний супровід є педагогічною технологією, що формує мережевий, диференційований акмеологічний освітній простір [65]. У цьому просторі реалізується професійна взаємодія рівноправних учасників управлінського процесу на засадах гуманізму, людиноцентризму, фасилітативності та індивідуалізації. Така система забезпечує безперервний професійний розвиток педагогів відповідно до їхніх індивідуальних траєкторій професійного розвитку. Це цілісна педагогічна система, що веде до досягнення визначеної мети через послідовне виконання конкретних дій, застосування змістовних методів, спрямованих на досягнення проміжних і кінцевих результатів. Вона також стимулює активну участь педагогів в освітньому процесі й відповідає їхнім професійним інтересам і потребам у знаннях.

На думку науковців [13; 22; 38; 40; 61; 63; 65], організаційний супровід розвитку професійної майстерності вчителів у закладах загальної середньої освіти має включати кілька ключових складових:

1) аналіз освітніх запитів педагогів, які працюють у закладі освіти, тобто комплексу їхніх потреб у набутті професійних знань, навичок, умінь, особистісних якостей, а також ціннісних орієнтирів, передбачених функціональною моделлю компетентностей сучасного вчителя, які є необхідними для ефективного виконання професійних обов'язків і соціальних ролей;

2) дослідження рівня та особливостей життєвого й професійного досвіду педагогічних працівників;

3) врахування фізіологічних і психологічних характеристик вчителів з метою формування індивідуальної траєкторії їхнього професійного зростання;

4) ідентифікацію факторів, що можуть стримувати або ускладнювати процес професійного розвитку кожного окремого педагога.

Українські науковці [3; 22; 40; 63; 65] наголошують, що формування висококваліфікованого педагога неможливе за умов використання застарілого змісту навчання, традиційних пасивних методів і репродуктивних технологій. Розвиток професіоналізму вчителя повинен здійснюватися на основі сучасних метатехнологій освіти дорослих, зокрема інтерактивного, адаптивного, акмеологічного характеру. Відтак, побудова ефективної та цілісної системи організаційного супроводу професійного зростання педагогів у закладі загальної середньої освіти має спиратися на наукові принципи, передбачення майбутніх викликів, гнучкість, мобільність, випереджувальну методичну підтримку, безперервність освітнього процесу, а також на основи андрагогіки, гуманізму, акмеології, синергетичного підходу, менеджменту та маркетингових стратегій. За умови дотримання цих засад, організаційний супровід перетворюється на партнерську взаємодію, де вчителі виступають рівноправними учасниками творчого пошуку, впроваджують інноваційні освітні практики й активно розвиваються у своїй професійно-педагогічній діяльності.

Серед ключових принципів організаційного супроводу розвитку професіоналізму вчителів у закладі загальної середньої освіти варто

виокремити: проєктність, системність, поетапність, цілісність, адресність, демократичний підхід, орієнтацію на особистість, варіативність, синергійність та інноваційне управління. Вектор науково-методичного супроводу професійного становлення педагога моделюється відповідно до його індивідуальних потреб, внутрішньої мотивації, фахових можливостей, рівня сформованої майстерності та накопиченого соціального, професійного й особистісного досвіду.

У системі управління закладом загальної середньої освіти організаційний супровід розвитку професіоналізму вчителів містить у собі складові, відображені на рис. 3.5.

Рис. 3.5. Складові організаційного супроводу розвитку професіоналізму у закладі загальної середньої освіти

Психолого-мотиваційний компонент організаційного супроводу розвитку професіоналізму вчителів у закладах загальної середньої освіти охоплює надання методичної підтримки, кваліфікованих порад, роз'яснень і інформаційного забезпечення для успішного виконання професійних завдань, подолання труднощів у педагогічній діяльності, а також забезпечення міцної внутрішньої та зовнішньої мотивації для розвитку професіоналізму. Ця складова включає різноманітні форми роботи, а також ресурсну підтримку, які можуть бути:

- нематеріальними, що проявляється в розширенні загальноосвітнього

та культурного світогляду педагогів, формуванні в них стійкої акмеологічної позиції, спрямованої на досягнення професійної досконалості;

– матеріальною, яка реалізується через друковані, електронні та інші носії у вигляді науково-методичних матеріалів (навчальних програм, освітніх проєктів, методичних рекомендацій, цифрових посібників, описів індивідуального професійного досвіду тощо).

Учитель, самостійно або за участю досвідчених наставників чи керівника методичного об'єднання, сам обирає проблемне поле для супроводу, виявляючи ключові суперечності та слабкі місця у своїй професійній діяльності або особистісному розвитку.

У сучасній школі виділяють кілька основних форм методичної підтримки:

1) консультування (від лат. *consultare* – радитися, піклуватися) – надання допомоги вчителям у вирішенні професійних проблем, у сфері науково-методичного менеджменту, аналізу якості освіти, підготовки методичних матеріалів, процедурах проходження атестації й перебігу підвищення кваліфікації, узагальнення і поширення ефективного педагогічного досвіду, опрацювання професійних кейсів та окреслення перспектив професійного розвитку;

2) супервізія – форма підтримки, за якої адміністрація закладу освіти, досвідчений фахівець-наставник мотивує та направляє менш досвідчених колег до постійного професійного зростання, допомагає їм орієнтуватися в сучасних викликах освіти, обираючи зміст, форми й умови власного навчання й удосконалення;

3) коучинг (від англ. *coaching* – наставляти, тренувати, надихати) – система індивідуального професійного супроводу, спрямована на досягнення вчителем важливих для нього цілей і результатів, покращення планування діяльності у межах індивідуальної освітньої траєкторії, мобілізацію внутрішніх ресурсів, розвиток комплексу компетентностей і навичок, засвоєння сучасних стратегій і технологій для досягнення високих професійних результатів.

Окрім того психолого-мотиваційна складова організаційного супроводу передбачає діагностування педагогів на основі підходів соціоніки та кваліметрії. Цей процес охоплює комплекс моніторингових, корекційних і рефлексивних заходів, а також відповідні методи, інструменти, прийоми й правила, які дозволяють визначати, оцінювати та відстежувати динаміку розвитку професіоналізму вчителів. У зазначеному контексті йдеться про вимірювання рівнів сформованості професіоналізму, виявлення відповідних критеріїв, особистісних характеристик, динаміку мотиваційно-ціннісних орієнтирів учителів.

Завдяки спеціальним діагностичним процедурам активізуються ключові професійно значущі риси педагога, виявляються його індивідуальні здібності, запити у сфері освіти, особливості інтелектуальної саморегуляції, баланс між конвергентним і дивергентним мисленням, пізнавальні стилі, система цінностей. Окремо визначаються акмеологічні чинники, які можуть як сприяти, так і стримувати процес професійного становлення вчителя.

Науково-методична складова організаційного супроводу розвитку професіоналізму педагогів у закладах загальної середньої освіти орієнтована на надання цільової підтримки вчителям у здійсненні освітньої діяльності відповідно до актуальних соціокультурних викликів і вимог конкретних галузей Державного стандарту освіти. Цей напрям охоплює:

1. Модернізацію теоретичних, технологічних та методичних аспектів професійної діяльності педагога, що включає ознайомлення з сучасною структурою й типологією уроків, новітніми технологіями навчання, інноваційними методиками викладання, а також з педагогічними законами, принципами, методами й прийомами, спрямованими на ефективну організацію освітнього процесу з урахуванням особливостей усіх його учасників.

2. Сприяння концептуальному осмисленню нових дидактичних підходів та їх практичному втіленню через адаптацію результатів психолого-педагогічних досліджень, проведення наукового пошуку, розроблення й

експериментальне випробування інноваційного педагогічного досвіду, а також удосконалення навчальних програм і методик відповідно до нових умов та завдань

3. Розроблення, апробацію, впровадження та поширення авторських педагогічних напрацювань, серед яких – концепції, теорії, моделі, принципи, методики, індивідуальні технології, що формують особистий творчий стиль і систему професійно-педагогічної діяльності вчителя.

Проектно-експериментальна складова організаційного супроводу розвитку професіоналізму вчителя в закладах загальної середньої освіти має на меті забезпечення фахової експертизи та апробації навчально-методичного забезпечення освітнього процесу, здійснюваного кожним педагогом. Це стосується зокрема підручників, навчальних, навчально-методичних і практико-орієнтованих посібників, авторських програм та інших дидактичних матеріалів, а також оцінювання якості та ефективності методичних розробок учителя – зокрема освітніх проєктів, професійних кейсів, індивідуальних портфоліо тощо.

Контрольно-оцінювальна складова організаційного супроводу педагогів закладів загальної середньої освіти орієнтована на систематичне дослідження рівня задоволення освітніх потреб і запитів вчителів щодо якості освітніх послуг, ефективності їхньої професійної діяльності та результативності методичної підтримки. Цей компонент передбачає організацію системного моніторингу освітньої діяльності, що охоплює збір, аналіз, збереження й поширення релевантної інформації, а також здійснення поточного оцінювання змін, що відбуваються як у діяльності окремого педагога, так і в закладі освіти загалом. Особлива увага приділяється спрямуванню цих змін на досягнення визначених цілей у розвитку професіоналізму, виявленню загальних тенденцій, акмеологічних чинників внутрішнього й зовнішнього характеру, а також відстеженню професійної динаміки педагога на різних етапах його професійного шляху.

Моніторингові процедури також спрямовані на оцінювання якості навчання здобувачів освіти, рівня їхніх освітніх досягнень, а також на аналіз результативності участі школярів у конкурсних заходах інтелектуального спрямування - таких як предметні олімпіади, конкурси Малої академії наук, тематичні турніри тощо - на різних рівнях (територіальному, обласному, всеукраїнському).

Для проведення моніторингу застосовується комплекс методів, зокрема:

- емпіричні (тестування, анкетування, інтерв'ювання);
- обсерваційні (самоспостереження, педагогічне спостереження);
- праксиметричні (аналіз результативності діяльності, оптимізація управлінських рішень в освітньому процесі);
- метод реконструкції перспективного педагогічного досвіду;
- аналіз методичних напрацювань педагогів;
- експертна діагностика, яка включає зовнішню оцінку фахівців і внутрішню - через самооцінювання.

Таким чином, психолого-мотиваційна складова організаційного супроводу розвитку професіоналізму вчителів закладів загальної середньої освіти і реалізується не лише шляхом аналізу чи дослідження, а насамперед через вимірювання освітніх потреб, що виступає фундаментальною умовою для сталого професійного зростання. Йдеться про усвідомлене критичне осмислення результатів професійної діяльності, як прояв внутрішньої мотивації до вдосконалення, становлення зрілої акмеологічної позиції та формування акмеологічної культури - як прагнення досягати професійної досконалості.

Організаційний супровід розвитку професіоналізму вчителів у закладі загальної середньої освіти передбачає оновлення традиційних підходів, засобів, принципів і технологій, що використовуються в системі підвищення кваліфікації. Важливим акцентом виступає стимулювання суб'єктної активності та творчого потенціалу педагога, який самостійно проєктує й реалізує індивідуальну траєкторію власного професійного розвитку. Учитель

визначає основні параметри цього шляху - його зміст, тривалість, формат, методи, навчальні програми, засоби тощо, а також формулює особисті цілі, здійснює корекцію власної діяльності в нових умовах і гнучко прогнозує результати педагогічної практики.

Менеджмент професійного розвитку педагогів у межах закладу загальної середньої освіти реалізується через розробку та впровадження інноваційних освітніх ідей та практик (мета, зміст, принципи, структура, форми, методи й технології навчання й виховання), які транслюються педагогом-новатором. У рамках цього процесу організуються різноманітні освітні заходи: постійно діючі семінари, інструктивно-методичні наради, індивідуальні та групові консультації, творчі обговорення, майстер-класи, педагогічні технологічні парки, вебінари, авторські школи, веб-квести, фестивалі педагогічних ідей, ділові й рольові ігри, психологічні брейнстормінги, телеконференції та інші інтерактивні формати.

Висновки розділу 3

Матеріали, подані в розділі, дають підстави для таких узагальнень.

Проведене емпіричне дослідження з використанням методик, що відповідають його цілям та завданням, засвідчило свою ефективність як засіб визначення рівня розвитку професіоналізму вчителів закладів загальної середньої освіти.

Критерії професіоналізму за кожним з його компонентів – мотиваційним, когнітивним та діяльнісним - дали змогу оцінити базові характеристики педагогічного професіоналізму: рівень мотивації, ступінь оволодіння теоретичними знаннями, практичні вміння, а також загальну професійну готовність. Показники уточнювали критерії, даючи змогу оцінити їх кількісну й якісну виразність, а поділ на рівні (критичний, адаптивний, середній, високий) забезпечив можливість диференційованого підходу до аналізу сформованості професіоналізму.

Результати здійсненого нами дослідження підтвердили результативність

підходу, що базується на чіткому визначенні критеріїв, показників і рівнів професіоналізму учителів. Це створює надійне підґрунтя для об'єктивного оцінювання якості навчання та вдосконалення педагогічного процесу.

За результатами дослідження запропоновано організаційний супровід розвитку професіоналізму вчителів у закладі загальної середньої освіти у складі психологічно-мотиваційного, науково-методичного, дослідно-експериментального, контрольного-оцінювального, кооперативного компонентів. Реалізація запропонованих у кваліфікаційній роботі заходів, на нашу думку, дозволить значно підвищити рівень професіоналізму педагогічних кадрів і забезпечити їхню конкурентоспроможність у контексті викликів сучасної освіти.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Проведене нами у межах виконання кваліфікаційної роботи дослідження дозволило сформулювати викладені нижче висновки.

1. Здійснено аналіз базових понять дослідження «професіоналізм», «професійна майстерність», «професійний розвиток» у наукових джерелах. Поглиблене вивчення науково-педагогічних джерел засвідчило, що тлумачення терміну «професіоналізм» є доволі складним і багатозначним, а сам феномен – суперечливим. У науковому середовищі досі відсутній єдиний підхід як до визначення сутності професіоналізму педагога, так і до структурування його основних компонентів.

На основі узагальнення наукових джерел зроблено висновок, що педагогічний професіоналізм розглядається як здатність учителя мислити й діяти на високому фаховому рівні і являє собою комплекс професійно значущих якостей та особистісних характеристик педагога, що відповідають сучасним вимогам до професії учителя. Зазначений феномен охоплює акмеологічні інваріанти професійної майстерності, високий рівень креативності, адекватні амбіції, мотиваційну сферу та систему цінностей, спрямованих на постійне професійне зростання

Виявлено наявність у науковому дискурсі суміжних термінів, що описують високу якість педагогічної діяльності. До найближчих за змістом понять можна віднести такі, як «професійний розвиток» та «педагогічна майстерність». Здійснено аналіз цих понять та визначено їх відмінність від поняття професіоналізму вчителя. Здійснений нами аналіз наукових джерел уможливив висновок про те, що педагогічний професіоналізм слід розглядати як самостійну категорію вищого рівня, яка лише частково перетинається з поняттям педагогічної майстерності та професійного розвитку. Професійний розвиток, на відміну від професіоналізму, являє собою процес формування

особистості як суб'єкта професійної діяльності, що передбачає розвиток певних властивостей у межах безперервної освіти, самовиховання та практичної діяльності. Педагогічна майстерність являє собою комплекс особистісних якостей, що сприяють високому рівню самоорганізації професійної діяльності вчителя. Відповідно педагогічна майстерність виступає характеристикою професіоналізму вчителя. Тобто педагогічна майстерність є формою прояву професіоналізму вчителя у педагогічній діяльності.

2. Розкрито сутність нормативно-правового забезпечення професійного розвитку учителів закладів загальної середньої освіти України. Визначено, що правове регулювання управління розвитком професіоналізму педагогічних працівників в Україні ґрунтується на низці нормативно-правових актів, зокрема Законах України «Про професійний розвиток працівників», «Про вищу освіту», «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про дошкільну освіту». До ключових документів також належать Галузева Концепція розвитку неперервної педагогічної освіти, Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року, а також Професійний стандарт «Вчитель закладу загальної середньої освіти» та Типове положення про атестацію педагогічних працівників, затверджене наказом Міністерства освіти і науки України та інші нормативні акти.

Згідно із Професійним стандартом «Вчитель закладу загальної середньої освіти» (наказ МОН №1225 від 29 серпня 2024 року) професіоналізм педагога визначається його здатністю ефективно організовувати освітній процес, спираючись на ключові компетентності та цінності, передбачені Державними освітніми стандартами. Учитель має розвивати інтелектуальні, творчі й фізичні здібності здобувачів освіти, сприяти їхній самореалізації та формувати світогляд, заснований на загальнолюдських і національних цінностях. Акцентовано на тому, що передусім учитель закладу загальної середньої освіти має підтверджувати свою кваліфікацію шляхом регулярної атестації,

яка визначає або присвоює відповідну кваліфікаційну категорію чи педагогічне звання. Ця процедура являє собою комплексну оцінку знань, умінь, досвіду та ефективності виконання вчителем професійних обов'язків.

3. Визначено етапи, рівні та критерії розвитку професіоналізму вчителів закладів загальної середньої освіти. Встановлено, розвиток професіоналізму науковці розглядають як цілісний та спланований процес підготовки й удосконалення фахівців через механізми безперервного професійного навчання, здобуття професійного досвіду та самоосвіти. Метою розвитку професіоналізму фахівця є набуття ним професійного та управлінського досвіду, підвищення компетентності, розвиток індивідуальних навичок, обмін знаннями, що сприяє покращенню якості роботи, особистісному зростанню та реалізації стратегічних завдань організації. Визначено принципи розвитку професіоналізму вчителів (конструктивізм, тривалість та неперервність, практична спрямованість, індивідуалізація та кооперація, різноманітність форм і методів).

Описано й схарактеризовано етапи розвитку професіоналізму (первинна професіоналізація та вторинна професіоналізація) та рівні розвитку професіоналізму (критичний (репродуктивний), адаптивний (номінальний), середній (базовий) та високий).

Визначено критерії розвитку професіоналізму: мотиваційний (професійна спрямованість особистості, стійка професійно-педагогічна мотивація, глибока ціннісна орієнтація на методичну діяльність як важливу складову педагогічної практики), когнітивний (володіння та розуміння професійної термінології, наявність фундаментальних педагогічних знань, а також сформоване уявлення про сутність методичної культури вчителя), діяльнісний (організаторські здібності, сформовані вміння, необхідні для аналізу, відбору, адаптації й впровадження методик та освітніх технологій, а також наявність практичного досвіду у створенні методичних матеріалів, вміння оцінювати та критично переосмислювати результати методичної діяльності, а також прагнення до самопізнання та особистісного розвитку).

Визначено показники сформованості професіоналізму вчителя кожного з зазначених критеріїв.

4. Здійснено емпіричне дослідження сформованості професіоналізму сучасних учителів. Дослідження здійснювалося послідовно у межах кількох етапів: на підготовчому етапі було визначено мету й завдання дослідження, розроблено детальний план проведення дослідження, що охоплює вибір методів збору емпіричних даних, визначення критеріїв оцінювання результатів та інструментів аналізу; дослідницький етап передбачав реалізацію власне здійснення емпіричного дослідження; на етапі розроблення й інтерпретації результатів здійснюється аналіз отриманих даних із використанням статистичних методів, а також було оцінено ефективність використання обраного інструментарію, узагальнено результати, сформульовано висновки та підготовлено організаційний супровід розвитку професіоналізму вчителів у закладах загальної середньої освіти, які можуть бути інтегровані у процес управління сучасною школою з метою підвищення професіоналізму вчителів.

Під час цього добору діагностичного інструментарію дослідження ми використовували для визначення рівня сформованості професіоналізму за мотиваційним критерієм - методика М. Рокича «Ціннісні орієнтації», методика на визначення рівня мотивації професійно-педагогічної діяльності, методика «Здатність педагога до саморозвитку»; за когнітивним критерієм - методика на визначення рівня професійної компетентності педагога, методика «Креативний потенціал»; методика виявлення рівня педагогічної майстерності; за діяльнісним - методика на визначення рівня емоційної стабільності і здатності до керування психічним самопочуттям, методика на виявлення стилю взаємодії у професійній діяльності, методика на визначення рівня емпатії.

Оброблення результатів дослідження здійснювали за допомогою програмного забезпечення SPSS 20.0 for Windows. Анкетування респондентів проводилося упродовж 2024-2025 навчального року на базі Маріупольського

навчально-виховного комплексу «Ліцей-школа №48» та Маріупольської спеціалізованої школи №66, які працюють у дистанційній формі. У дослідженні взяли участь 65 учителів.

Аналіз відповідей, отриманих у результаті анкетування, підтверджує актуальність проблематики розвитку професіоналізму вчителів саме на робочому місці, тобто в закладі загальної середньої освіти. Узагальнення отриманих результатів дозволило класифікувати респондентів за рівнями розвитку професіоналізму, що ґрунтувалися на визначених нами критеріях і показниках. Учителі з творчим (високим) рівнем професійного розвитку (18%) вирізняються глибоким усвідомленням значущості педагогічної діяльності, системністю й глибиною знань, сформованими вміннями та навичками, а також високим рівнем інноваційного потенціалу. Педагоги з адаптивним (достатнім) рівнем (31%) мають добре структуровані й систематизовані знання, здатні ефективно застосовувати їх у професійній практиці. Учителі із середнім рівнем професійного розвитку (37%) демонструють базове володіння знаннями, вміннями й навичками, мають посередні комунікативні якості, невпевненість у власному професійному потенціалі та лише часткову мотивацію до подальшого зростання. Низький рівень розвитку професіоналізму зафіксовано у 14% респондентів. Ця група характеризується слабким зацікавленням у професійній діяльності, переважанням зовнішніх (прагматичних) мотивів, низькою самооцінкою професійної ефективності та відсутністю внутрішньої потреби до подальшого професійного вдосконалення.

5. Розроблено організаційний супровід розвитку професіоналізму вчителів у закладі загальної середньої освіти. Визначено, що такий супровід можна розглядати як технологічний процес, що сприяє підвищенню рівня професійної майстерності кожного педагога, враховуючи його особистий досвід, компетентності, індивідуальні особливості, потенціал і потреби.

Організаційний супровід розвитку професійної майстерності вчителів у закладах загальної середньої освіти має включати кілька ключових складових:

аналіз освітніх запитів педагогів, які працюють у закладі освіти, дослідження рівня та особливостей життєвого й професійного досвіду педагогічних працівників, врахування фізіологічних і психологічних характеристик вчителів з метою формування індивідуальної траєкторії їхнього професійного зростання, ідентифікацію факторів, що можуть стримувати або ускладнювати процес розвитку професіоналізму.

Серед ключових принципів організаційного супроводу розвитку професіоналізму вчителів у закладі загальної середньої освіти варто виокремити: проєктність, системність, поетапність, цілісність, адресність, демократичний підхід, орієнтацію на особистість, варіативність, синергійність та інноваційне управління. Визначено й подано детальну характеристику складових організаційного супроводу розвитку професіоналізму вчителів у закладі загальної середньої освіти: планувальної та самоосвітньої, дослідницько-пошукової, практико-експериментальної, науково-методичної, контрольно-оцінювальної, кооперативної, психологічно-мотивувальної.

Зроблено висновок, що організаційний супровід розвитку професіоналізму вчителів у закладі загальної середньої освіти передбачає оновлення традиційних підходів, засобів, принципів і технологій, що використовуються в системі підвищення кваліфікації. Важливим акцентом виступає стимулювання суб'єктної активності та творчого потенціалу педагога, який самостійно проєктує й реалізує індивідуальну траєкторію власного професійного розвитку. Учитель визначає основні параметри цього шляху - його зміст, тривалість, формат, методи, навчальні програми, засоби тощо, а також формулює особисті цілі, здійснює корекцію власної діяльності в нових умовах і гнучко прогнозує результати педагогічної практики. Менеджмент професійного розвитку педагогів у межах закладу загальної середньої освіти реалізується через розробку та впровадження інноваційних освітніх ідей та практик (мета, зміст, принципи, структура, форми, методи й технології навчання й виховання), які транслюються педагогом-новатором.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонова А. Є. Практико-орієнтований підхід у формуванні професійної майстерності майбутнього вчителя. *Теорія і практика професійної майстерності в умовах цілежиттєвого навчання*: монографія / за заг. ред. О. А. Дубасенюк. Житомир: Рута, 2016. С. 262-285.
2. Артеменко Н.Ф. Управління професіоналізацією кадрів державної служби України: форми, методи, технології: монографія. Д.: ДРІДУ НАДУ, 2012. 184 с.
3. Бакаленко О. А. Психологічна компетентність як ключова компетентність сучасного фахівця. *Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна. Серія: «Теорія культури і філософія науки»*. 2018. Випуск 58. С. 132-138.
4. Барбіна Е. С. Педагогічна майстерність у сучасній парадигмі освіти. *Педагогічні науки*. 2013. Т.1. №64. С. 181-185.
5. Білик Н. І. Управління адаптивно-педагогічним проектуванням регіональних освітніх систем підвищення кваліфікації педагогічних працівників: монографія. Полтава: ТОВ «АСМІ», 2015. 461 с.
6. Білоус О. Педагогічна рефлексія в системі професійно-особистісного становлення вчителя. *Стратегії модернізації педагогічної освіти в Україні та країнах Європейського Союзу: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Чернівці, 20-21 жовтня 2022 р.). Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. С. 15-18.
7. Бобровицька С., Кісіль Д., Ласточкіна О. Педагогічна майстерність вчителя початкових класів. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 2021, №10 (114). С. 16-24.
8. Бондарчук О. І., Гавлітіна Т. М., Смольська Л. М., Вронська В. М. Комплекс психодіагностичних методик дослідження професіоналізму педагогічних працівників. Київ-Рівне, 2017. 24 с.

9. Василенко О. В. Педагогічна майстерність у професійній діяльності вчителя. *Збірник матеріалів до 85-річчя з дня народження Івана Зязюна: Фундатор “Педагогіки Добра” і добротворення в педагогіці*. 2023 С. 22-26.
10. Васильєва-Халатнікова М. О. Рівні професіоналізму викладача вищого навчального закладу. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 2015, № 9 (53) URL: <https://repository.sspu.edu.ua/items/5bd52819-9ea8-4a3a-8874-fa9cae58c62b> (Дата звернення 26.04.2025)
11. Віщукаєва К. М., Леонова В. І. Розвиток професійної майстерності майбутніх соціальних працівників. *Інноваційна педагогіка*. 2020. Вип. 27. С. 124-127.
12. Внукова О. М. Роль дисципліни «Педагогічна майстерність» у формуванні необхідних компетентностей майбутніх педагогів. *Збірник наукових праць: лабіринти реальності*. 2015. С. 189-191.
13. Вознюк О. В. Проблеми професійного розвитку особистості педагога в умовах цивілізаційних змін. *Андрагогічний вісник*. 2012. Випуск 3. С. 42-51.
14. Голік О. Педагогічна майстерність: організаційно-управлінський аспект. Донецьк: Ноулідж. 2010. 242 с.
15. Городиська О. М. Формування педагогічної рефлексії вчителя. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Серія: Філологія. Педагогіка. 2015. №6. С. 28-33.
16. Гриневич Л. М. Нова українська школа: засади стандарту освіти. Освіта України. 2017. №1. С. 5–10.
17. Гузій Н.В. Педагогічна творчість, майстерність, професіоналізм у контексті акмепрофесіогенезу освітянських кадрів. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 16 : Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики*. 2016. Вип. 26. С. 11-15. URL:

- http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_016_2016_26_5 (Дата звернення 20.06.2025)
18. Державний стандарт базової середньої освіти України : постанова Кабінету міністрів України (від 30. 09. 2020 р., №898). URL: <https://surl.li/wgksth> (Дата звернення 20.04.2025)
  19. Дубасенюк О.А. Методологія та методи науково-педагогічного дослідження: навч.-методичний посібник. Житомир: Полісся, 2018. 256 с.
  20. Захарчук Н. В. Педагогічна майстерність як умова успішної підготовки студентів до міжкультурної комунікації. *Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка*. 2010. Вип. 52. С. 110-113.
  21. Кабиш М. Суть і структура педагогічної майстерності викладача загальноосвітніх дисциплін закладу професійної освіти. *Професійна педагогіка*. 2021. Том 2, №23. С. 108–118. URL: <https://doi.org/10.32835/2707-3092.2021.23.108-118> (Дата звернення 16.04.2025)
  22. Кириченко М.О. Інноваційні підходи до професійного розвитку педагогічних, науково-педагогічних працівників та керівних кадрів освіти у відкритому суспільстві. *Професійний розвиток та управління людськими ресурсами в системі післядипломної педагогічної освіти в контексті трансформації освіти України: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 28 жовт. 2016 р.)* К.: УМО НАПН України, 2016. С.16-30.
  23. Климович Ю.Ю. Критерії, показники та рівні сформованості професійної компетентності майбутніх філологів у світлі трансформації системи освіти в Україні. *Зальна педагогіка та історія педагогіки*. Випуск 61. Том 1. 2023. С.162-166. URL: <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/61.1.32>. (Дата звернення 26.04.2025)
  24. Клопота Є., Клопота О. Інклюзивна компетентність як чинник ефективності професійної діяльності фахівців педагогічної та соціально психологічної сфери. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*, 2021. 1(13), С. 118-124.

25. Козак Л. В. Критерії готовності майбутніх викладачів дошкільної педагогіки і психології до інноваційної професійної діяльності. *Педагогічний процес*. 2013. №3. С. 76–89.
26. Концепція розвитку педагогічної освіти (проект). Міністерство освіти і науки України; офіц. веб-сайт. 2018 URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-ogromadskogoobgovorennya-proekt-konsep-ciyi-rozvitku-pedagogic-hnoyi-osviti> (Дата звернення 16.05.2025)
27. Короткова Ю. М., Новікова О. О., Мухіна Г. В. Основи педагогічної майстерності й творчості викладача закладу вищої освіти: навчальний посібник. Київ, 2023. 124 с.
28. Кособуцька Г. П. Основи педагогічної майстерності: навч.-метод. посіб. Рівне: РДГУ, 2017.
29. Кравчинська Т.С. Критерії професійного розвитку методистів районних методичних кабінетів у вимірі сучасного суспільства. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи: зб. наук. пр.* / [редкол. Л. Б. Лук'янова (голова) та ін.]; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. К.; Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2016. Вип. 1 (12). С. 138-144.
30. Кучерявий О. Г. Професійний і особистісний розвиток сучасного вчителя: монографія. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2021. 329 с.
31. Лашевська Я. Професійна майстерність як основний компонент педагогічної культури. *Освітній простір України*. 2019. №16. С. 97-102. 92
32. Лунячек В. Підвищення кваліфікації педагогічних працівників: десять кроків на виконання Закону України «Про освіту». *Освітня політика. Портал громадських експертів*. URL: <http://pidvishchennya-kvalifikatsiji-pedagogichnikh-pratsivnikiv-desyat-kroktiv-na-vikonannya-zakonu-ukrajini-pro-osvitu> (Дата звернення 06.05.2025)
33. Максимчук Б. А., Овчарук В. В., Карасевич С. А., Овчарук В. Г., Петришин П. В., Шкірта М. І., Трифан О. М., Максимчук І. А. Педагогічна майстерність майбутніх учителів фізичної культури як предмет наукових досліджень. *Науковий часопис Національного педагогічного університету*

- імені М. П. Драгоманова. *Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)* Вип. 2019. 11 (119). С. 129-134.
34. Мільто Л. Педагогічна майстерність як чинник професійного розвитку особистості вчителя. *Збірник наукових праць “Концептуальні засади професійного розвитку особистості в умовах євроінтеграційних процесів”* 2015. Вип. 1. С. 377-385.
35. Морзе Н. В. Цифрова компетентність сучасного вчителя: методичні рекомендації. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2019. 120 с.
36. Мороз-Рекотова Л. Критерії, показники та рівні сформованості професійно-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2019. №7 (91). С. 243–254.
37. Мочан Т. М. Педагогічна майстерність як вищий рівень педагогічної діяльності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота»*. 2014. Вип.32. С.129-131.
38. Муқан Н. Детермінування та особливості розвитку неперервної педагогічної освіти на початку ХХІ ст. у сучасному освітньому просторі. *Порівняльно-педагогічні студії*. 2014. № 1. С.100-105.
39. Муқан Н.В. Професійний розвиток учителів загальноосвітніх шкіл Великої Британії, Канади, США: монографія. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2021. 248 с.
40. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні. Нац. акад. пед. наук України; / за заг. ред. В.Г. Кременя. К.: Педагогічна думка, 2016. 448с.
41. Ничкало Н. Розвиток професійної освіти в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів : монографія. Київ : Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. 125 с.
42. Олійник І. Щодо визначення сутності конструкту «Педагогічна майстерність» у науково-педагогічній літературі. *Людинознавчі студії. Педагогіка*. 2017. № 36. С. 197-207.

43. Онуфрієва О. І. Емоційний інтелект як чинник професійної діяльності педагога. Одеса : ПНПУ імені К. Д. Ушинського, 2018. 200 с.
44. Педагогічна творчість, майстерність, професіоналізм у системі підготовки освітянських кадрів: здобутки, пошуки, перспективи : монографія / керівн. авт. кол. Н. В. Гузій; Мін-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. 432 с.
45. Піддячий В. М. Сутність і зміст професіоналізації педагогів у контексті освіти впродовж життя. *Вісник післядипломної освіти. Випуск 13(42 «Серія «Педагогічні науки».* URL: <https://surl.li/wgksth> (Дата звертання 21.05.2025)
46. Піддячий В. М. Дослідження сутності професіоналізації педагогів. *Профорієнтація: стан і перспективи розвитку: зб. матеріалів Х ювілейних Всеукраїнських психолого-педагогічних читань, присвячених пам'яті д-ра пед. наук, проф. Федоришина Бориса Олексійовича.* Київ, Україна: Ін-т пед. освіти і освіти дорослих імені І. Зязюна НАПН України, 2020, с. 103-104.
47. Положення про атестацію педагогічних працівників : наказ Міністерства освіти і науки України (від 09.09.2022, №805). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1649-22#Text> (Дата звертання 21.05.2025)
48. Про встановлення надбавки педагогічним працівникам закладів дошкільної, позашкільної, загальної середньої, професійної (професійно-технічної), вищої освіти, інших установ і закладів незалежно від їх підпорядкування : Постанова Кабінету Міністрів України від 23.03.2011 р. № 373. *Офіційний вісник України.* 2011. 15 квіт. (№ 26). С. 78. Ст.1080.
49. Про затвердження професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти: наказ Міністерства освіти і науки України (від 29.08.2024, №1225). URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/uploads/public/66e/806/fcb66e806fcb90e2017837434.pdf>. (Дата звертання 21.05.2025)
50. Про затвердження Галузевої концепції розвитку неперервної педагогічної освіти: Наказ Міністерства освіти і науки України від 14.08.2013 р. № 1176.

- URL: http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/36816/ (Дата звертання 21.05.2025)
51. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій: Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011р. №1341. *Офіційний вісник України*. 2012. (№ 101). С. 15. Ст.3700.
52. Про затвердження плану заходів на 2017-2029 роки із запровадження Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа»: Розпорядження кабінету Міністрів України від 13.12.2017 р. № 903-р. *Офіційний вісник України*. 2017. 22 груд. (№242).
53. Про затвердження Положення про районний (міський) методичний кабінет (центр): Наказ Міністерства освіти і науки України від 08.12.2008 р. № 1119 URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1239-08> (Дата звернення 30.06.2015)
54. Про затвердження Типового положення про атестацію педагогічних працівників: Наказ Міністерства освіти і науки України Закон України від 06.10.2010 р. №930. *Офіційний вісник України*. 2010. 30 груд. (№98). С. 88. Ст.3501.
55. Про освіту: Закон України (від 05.09.2017, №2145-VIII). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>. (Дата звернення 22.06.2025)
56. Порядок підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників: постанова Кабінету міністрів України (від 21.08 2019 р., №800). URL : 2019 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-%D0%BF#Text>. 94 (Дата звернення 22.06.2025)
57. Про професійний розвиток працівників: Закон України від 12.01.2012 р. № 4312-VI. *Офіційний вісник України*. 2012. 17 лют. (№395). С. 12. Ст.395.
58. Пуховська Л.П. Професіоналізм учителя в різних освітніх системах: порівняльний аналіз. URL <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkej/http://eprints.zu.edu.ua/67/1/FC698E0B.pdf> (дата звернення 03.04.2025)

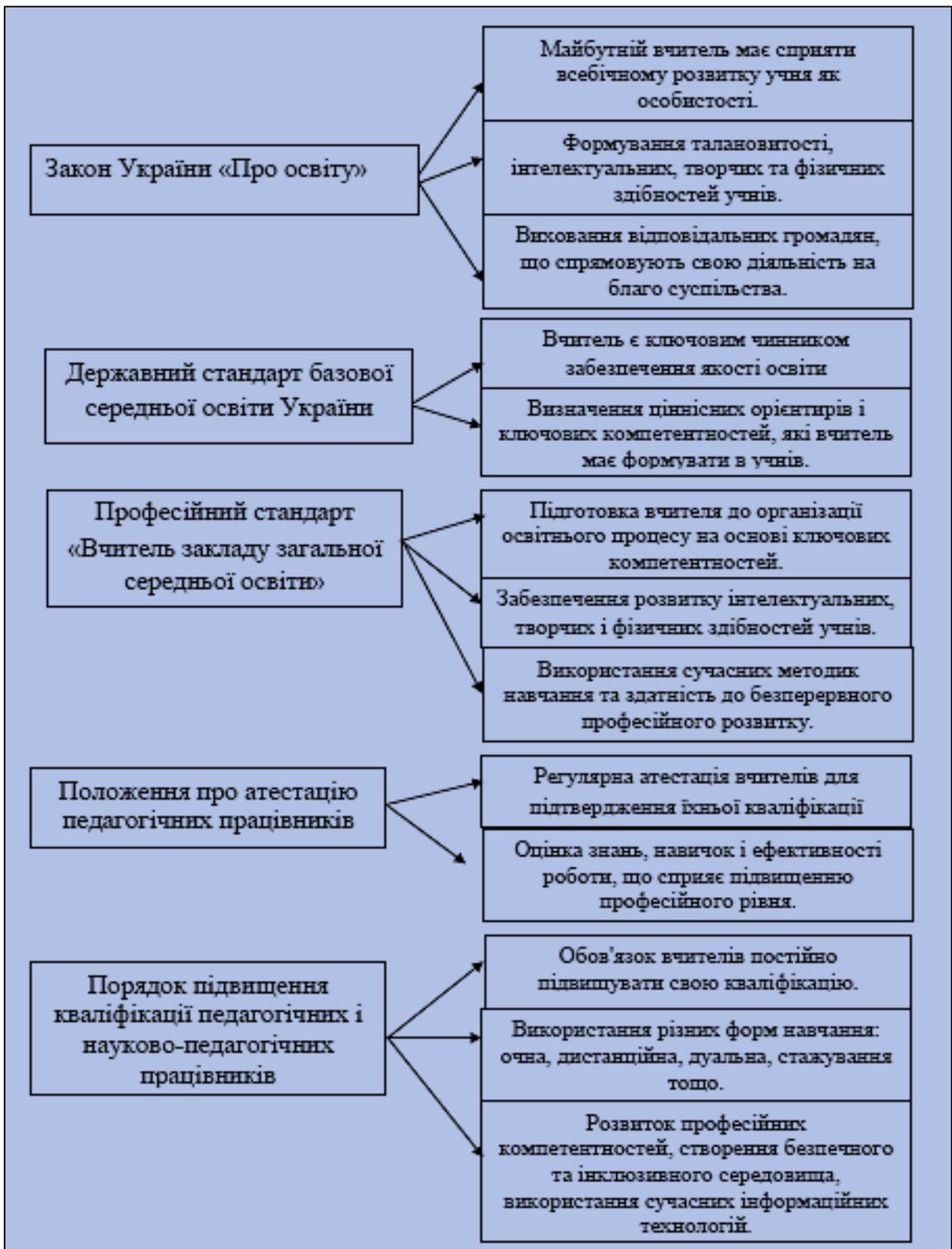
59. Пятинчук Т. В. Критерії та показники сформованості професійної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників будівельного профілю. URL : <http://surl.li/joovbh> (Дата звернення 20.06.2025)
60. Романенко К.М. Інноваційні підходи до управління професійним розвитком педагогів. «Сучасні проблеми державного управління в умовах системних змін»: зб. наук. праць Донецького держ.-ого ун.-ту управ.: Серія «Державне управління». Т. XVIII, вип. 302. Маріуполь, ДонДУУ, 2017. С. 139- 146.
61. Скрипник Т. С. Шляхи підвищення компетентності педагогів в організації освітнього процесу для дітей з аутизмом. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2015. №3.С. 49-57.
62. Скрипченко О. Структурні компоненти розвитку професійної майстерності майбутніх учителів мистецьких дисциплін. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2014. №10 (Ч.3). С. 116-123.
63. Сидоренко В. В. Теоретичні і методичні засади розвитку педагогічної майстерності вчителя української мови і літератури в системі післядипломної освіти: дис. докт. пед. наук : 13.00.04. Київ. 2013, 486 с.
64. Сидоренко В. Науково-методичний супровід професіогенезу педагогічних працівників: інноваційні напрями, функції, акметехнології. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/pislya_dyplom_osvina/2_2016/%D0%A1%D0%98%D0%94%D0%9E%D0%A0%D0%95%D0%9D%D0%9A%D0%9E.pdf (Дата звернення 20.06.2025)
65. Слухенська Р. В., Бірюк І. Г, Назимок Є. В. Міждисіплінарність у сучасному науково-педагогічному дискурсі. *Імідж сучасного педагога*. 2024. №2 (215). С.19-23.
66. Сорочан Т. М. Феномен педагогічної майстерності як методологія трансформації професіоналізму педагогів нової української школи. *Педагогіка і психологія. Вісник Академії педагогічних наук*. 2019. №1. С. 9-11.

67. Ткачук В.О. Сертифікація персоналу як компонента професійного розвитку працівників підприємства. *Міжн.-ний наук.-вий журнал «Інтернаука»*. 2017. № 16 (1). С.78-83.
68. Хоржевська І.М. Професіоналізм та професійний розвиток особистості. *Наукові праці. Державне управління*. Вип. 202, Т. 214. 2013, С.110-113.
69. Топузов О. М., Малихін О. В., Опалюк Т. Л. Педагогічна майстерність: розвиток професійно-педагогічної адаптивності та соціальної рефлексії майбутнього вчителя: навчальний посібник. Київ : Педагогічна думка, 2018. 292 с.
70. Устинова Н. В. Формування етичної компетентності сучасного вчителя. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. Серія : Педагогіка. 2013. Вип. 239. Т. 251. С. 78-82. 95
71. Урусський В. І. Педагогічна діагностика: методичні рекомендації. Тернопіль. 2017, 129 с.
72. Федорова А. І. Особливості педагогічної рефлексії педагога. *Педагог. майстерність викл. вищ. шк.: роботи слухачів курсів підвищ. кваліфікації виклад. складу*. Одеса. 2017. №5. С. 191-203.
73. Федорчук В. В. Основи педагогічної майстерності. Кам'янець-Подільський: Видавець Зволейко Д., 2008. 140 с.
74. Черничко Т. В. Професіоналізація як процес підвищення ефективності управлінської діяльності в контексті європейських стандартів. *Науковий вісник Херсон. держ. ун-ту*. Серія: Економічні науки, Т. 12, №3, 2015.
75. Шендерук О. До питання про сутність професіоналізму. Вісник Інституту розвитку дитини. Серія «Філософія, педагогіка, психологія». 2014. Вип. 32. С. 117–123. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vird_2014_32_22. (Дата звернення 20.06.2025)
76. Щудло С. Українські вчителі та навчальне середовище. *Результати Всеукраїнського моніторингового опитування викладання та навчання серед директорів і вчителів загальноосвітніх навчальних закладів (за*

методологією TALIS). *Анотований звіт*. Дрогобич: УАДО; ТзОВ Трек «ЛТД», 2018. 20с.

77. Common European principles and approaches to teacher competences and qualifications? 2009. URL: chrome-extension://efaidnbnmnibpcjpcglclefindmkaj/http://eclipse.lett.unitn.it/download/teacher%20principles_en.pdf (Дата звернення 20.06.2025)
78. Darling-Hammond L. Preparing Teachers for a Changing World: What Teachers Should Learn and Be Able to Do. URL: https://www.academia.edu/79583358/Preparing_teachers_for_a_changing_world?auto=download. (Дата звернення 10.05.2025)
79. Finlay L. Reflecting on 'Reflective practice'. Practice-based Professional Learning Centre, The Open University. 2018. URL: <https://oro.open.ac.uk/68945/1/Finlay-%282008%29-Reflecting-on-reflective-practice-PBPL-paper-52.pdf> (Дата звернення 20.05.2025)
80. Fleming T. Mezirow and the Theory of Transformative Learning. URL : https://www.researchgate.net/publication/325117850_Mezirow_and_the_Theory_of_Transformative_Learning 96 (Дата звернення 20.06.2025)
81. Vygotsky L.S. *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press. <https://www.scirp.org/reference/referencespapers?referenceid=803661>. (Дата звернення 20.06.2025)
82. United Nations Development Programme: Human Development Reports URL:<http://hdr.undp.org/en/reports> (Дата звернення 20.06.2025)

ДОДАТКИ**Додаток А**

Рис.1.3. Вимоги до професіоналізму вчителя відповідно до нормативних документів

Додаток Б

Критерії та показники розвитку професіоналізму вчителя відповідно до рівнів його розвитку

Мінімальний рівень	Адаптивний рівень	Середній рівень	Високий рівень
Когнітивний критерій			
Слабка орієнтація в цілях та завданнях професійної діяльності, часткове розуміння її сутності; поверхневий, нестійкий, несистематизований характер професійно важливих знань; недостатнє розуміння необхідності застосування професійні знання під час виконання професійних завдань; поверхова обізнаність із методами і способами навчання і виховання.	Неповна орієнтація в цілях та завданнях професійної діяльності, розумінням її сутності; наявність частково систематизованих професійно важливих знань; недостатньо глибоке розумінням необхідності застосовувати професійні знання під час виконання професійних завдань; неповна обізнаність із змістом, методами та способами професійної діяльності.	Задовільна орієнтація в цілях та завданнях професійної діяльності, розуміння її сутності; наявність стійких, систематизованих професійно важливих знань; повне розуміння необхідності застосовувати професійних знань під час виконання професійних завдань; повна обізнаність із змістом, методами та способами професійної діяльності	Вільна орієнтація в цілях та завданнях професійної діяльності, глибоке розуміння її сутності; наявність стійких, систематизованих професійно важливих знань; глибоке розуміння необхідності застосовувати професійних знань під час виконання професійних завдань; повна та глибока обізнаність із змістом, методами і способами професійної діяльності
Діяльнісний критерій			
Недостатня розвиненість професійних вмінь; низька ефективність виконання професійних завдань; відтворення певної поступовості або системи дій лише за допомогою наставника або колеги; відсутність досвіду професійної діяльності; несформованість вміння здійснювати самоконтроль та самоаналіз діяльності; відсутність навичок самостійної організації та планування своєї діяльності; неадекватна самооцінка рівня своєї професійної компетентності.	Часткова розвиненість професійних вмінь; недостатня ефективність виконання професійних завдань; самостійне відтворення певної поступовості або системи дій у типових педагогічних ситуаціях; часткова сформованість вміння здійснювати самоконтроль та самоаналіз діяльності; обмежена здатність до самостійної організації та планування своєї діяльності; не завжди адекватна самооцінка рівня своєї професійної компетентності.	Достатня розвиненість професійних вмінь; ефективність виконання професійних завдань; самостійне відтворення системи дій у типових та нетипових педагогічних ситуаціях; повна сформованість вміння здійснювати самоконтроль і самоаналіз діяльності; здатність до самостійної організації та планування своєї діяльності; адекватна самооцінка рівня своєї професійної компетентності.	Досконала розвиненість професійних вмінь; висока ефективність виконання професійних завдань; самостійне планування та здійснення системи дій у типових та нетипових педагогічних ситуаціях; повна сформованість вміння здійснювати самоконтроль і самоаналіз діяльності; здатність до самостійної організації та планування творчої педагогічної діяльності; адекватна самооцінка рівня своєї професійної компетентності.

Продовження табл. додатку Б

Особистісний критерій			
Недостатня сформованість професійно	Часткова сформованість професійно	Повна сформованість професійно	Досконала сформованість професійно

<p>важливих якостей; недостатнє усвідомлення значущості своєї діяльності; слабка пізнавальна зацікавленість; відсутність прагнення до підвищення професійної компетентності, самовдосконалення та саморозвитку; відсутність інтересу до професійної діяльності; неготовність нести відповідальність за результати своєї діяльності</p>	<p>важливих якостей; неповне усвідомлення значущості своєї діяльності; нестійкий пізнавальний інтерес; прагнення до підвищення професійної компетентності, самовдосконалення та саморозвитку проявляється ситуативно; суперечливе ставлення до професійної діяльності; прагнення до прийняття рішень, спорадична готовність нести відповідальність за результати своєї діяльності</p>	<p>важливих якостей; повне усвідомлення значущості своєї діяльності; стійкий пізнавальний інтерес; стає прагнення до підвищення професійної компетентності, самовдосконалення та саморозвитку; позитивне ставлення до професійної діяльності; здатність до прийняття рішень, готовність нести відповідальність за результати власної діяльності</p>	<p>важливих якостей; повне та глибоке усвідомлення значущості своєї діяльності; стійкий пізнавальний інтерес; прагнення до творчості, постійне підвищення професійної компетентності, самовдосконалення та саморозвитку; стійке позитивне ставлення до професійної діяльності; здатність до прийняття рішень, готовність нести відповідальність та результати своєї діяльності, готовність ризикувати для досягнення освітнього прогресу.</p>
--	---	---	---